

КОСТА ПОПОВИЋ

Иако је данас већ заборављен, да му се ни гроб не зна, Коста Поповић је шездесетих година XIX века био значајна појава омладинског покрета у Београду, тако да су га многи сматрали претходником Уједињене омладине српске.

Рођен је у Јежевици код Чачка 25. априла 1842. године по старом календару.¹ Отац му је био Јосиф Поповић, свештеник јежевачки. После завршене основне школе у месту рођења остао је без родитеља, тако да су бригу о њему и његовом брату преузели тутори. Да би га се некако решили тутори га шаљу на даље школовање или не у Чачак већ много даље у Шабац. У шабачкој Нижој гимназији налазимо га као ученика I (1853–54), II (1854–55), III (1855–56) и IV разреда (1856–1857). Међу његовим школским друговима, увек у истом разреду, налази се и Коста (Стојан) Новаковић. У сачуваним списковима ученика за школску 1855–56. годину налазимо га под редним бројем 17. На крају те школске године показао је следећи успех: катехизис – 5; српска граматика – 4; словенска граматика – 4; латинска граматика – 3; немачка граматика – 4; јестествена историја – 4; земљопис – 3 и рачун – 5.² Ове школске године налазимо Косту Поповића у списку ученика којима су поклоњене књиге. Он је добио на поклон Латинску граматику.³ Професори Косте Поповића у I, II и III разреду шабачке Ниже гимназије су били: Марко Маринковић, управитељ Гимназије, предавао је латински језик и земљопис, Стојан Бошковић, немачки језик, Павле Радивојевић, рачунишу, јестествену историју и земљопис, Јован Илић српски језик, општу историју и земљопис, Матија Станић и Јаков Јовановић, катехизис. У четвртом разреду долази до промене, тако да је Стојан

Бошковић, поред немачког језика предавао још реторику и историју Срба, а Ђорђе Берисављевић, који је заменио Јована Илића, српски и словенски језик и јестествену историју. Од значајнијих личности тога времена на Косту Поповића су оставили дубок траг и два његова професора у шабачкој Гимназији. То су Стојан Бошковић, аутор више студија из историје и Јован Илић, тада већ познати песник. И Коста Поповић ће доцније писати чланке из наше историје и поезију. По завршеној гимназији у Шапцу Коста Поповић заједно са Стојаном Новаковићем наставља школовање у београдској гимназији. У току свог школовања у Гимназији и Лицеју у Београду становиће заједно са Стојаном Новаковићем у сиротињском кварту, поред гостионице "Код Јелена". Како се из дневника види (доносимо га у *Прилогу*), сиромашно стање му није дозвољавало дуге боравке у Београду. Све распусте је проводио у родној Јежевици, коју је несумњиво много волео. У тешком душевним кризама, када се опијао по београдским кафанама, осећао је велику потребу да се врати у Јежевицу.

После завршеног VII разреда Гимназије уписује се на јестественички одсек Велике школе 1860. године. На крају школске 1860–61. године показао је следећи успех: из политичке рачунице – 4 (полагао је код професора Косте Јовановића), црквене историје – 4 (код архимандрита Саве), историје – 3 (код Панте Срећковића), немачког језика – 5 (код Антонија Шулица), логике – 4 (код Константина Бранковића), филологије – 4 (код Ђуре Даничића), физике – 4 (код Јанка Шафарика), француског језика – 4 (код Карла Арене), јестественице – 4 (код Јосифа Панчића).⁴ Почетком школске 1861–62. године Коста Поповић се нашао у

тешкој материјалној ситуацији. Његов старији брат се оженио и заузeo цело имање у Јежевици, тако да је остао без икакве новчане помоћи. Због тога се обратио савету Лицеја следећом молбом:

"Савету Лицејском.

Почем је моје стање тако слабо, да се без икакве год помоћи не могу даље издржавати, а нисам рад да у ово доба, кад сам почeo ове високе науке слушати оставим школу, то ми је данас правитељствено благодејјаније остало једино уздање и једина помоћ. Свидетельство од општине из мага места рођења, које овде прилажем показаће истину моји речи, и како сам у невољи оставши после оца и матере сиротан. Све ме је то пак натерало те сам се усудио с овом покорном молбом изићи пред Савет Лицејски и замолити га да не би ни мени ускратио помоћ правитељствену и да би и мене поставио у ред оних ученика, који ту помоћ уживају.

У Београду 10^Г Септембра

1861^г Године.

Јесам

Савета Лицејског

покорни

Коста Поповић природослов II^г."⁵

Како није добио стипендију, морао је почетком ове школске године да прода Народном музеју неке ствари. О овој понуди је 26. септембра 1861. године, библиотекар и чувар Народног музеја Јанко Шафарик известио Министарство просвете: "Слушатељ овдашњег Лицеја, Коста Поповић, подноси да се одкупе за народни музеј, неке ствари, и то: две старе рукописне књиге, писане на артији и доста оштећене, од који једна садржава еванђелије, а друга молитвеник; даље једну малу од бронзе ливену фигуру анђела, и једну малу стваринску копчу од бронзе."⁶ Том приликом Јанко Шафарик, са чијим сином је Коста био велики пријатељ, препоручује да се ове ствари откупе, што је министар Јован Филиповић и одобрио.

Иако спискови са оценама лицејца за школску 1861–62. годину нису сачувани, савременици су забележили да је и у њој показао врло добар успех и даје био миљник професора Јосифа Панчића.

На почетку нове школске године 22. октобра 1862. године упутио је молбу министру просвете у којој моли да га пошаљу о државном трошку "на изучавање пољске привреде у

коју страну државу почем имам жељу да ту науку и практично и теоретично изучим како би мом отаџству од веће користи могао бити." Начелник Министарства просвете одговорио је 5. новембра 1862. године ректору Лицеја да одбија молбу Косте Поповића.⁷ Из коментара Владана Ђорђевића у *Успоменама* види се да је ова молба одбијена зато што је заузет став да се на студије у иностранство шаљу само свршени ученици Лицеја.⁸

Када је велики добротвор Миша Анастасијевић поклонио своју кућу Лицеју на захвалници њених ученика од 14. фебруара 1863. године налази се потписан и Коста Поповић. На челу лицејца налазио се потпис Стојана Новаковића.⁹

На крају школске 1862–63. године показао је следећи успех: из српске историје – 5 (код Панте Срећковића), финансија – 4; физике – 5 (код Косте Алковића), француског језика – 4 (код Карла Арене), моралне богословије – 5 (код архимандрита Саве), архитектуре – 4 (код Димитрија Нешића), немачког језика – 5 (код Антонија Шулца).¹⁰ Исте школске године је ослобођен, са Јевремом Вучковићем, полагања испита из науке о трговини код професора Стојана Марковића.¹¹

Када су завршени испити, 4. јула 1863. године, почела је трећа екскурзија јестаественичког одељења Велике школе под руководством Јосифа Панчића. У групи су поред Косте Поповића, свршеног ученика III године били и: Владан Ђорђевић, Лазар Ђ. Докић, Јован Бадемлић, Никола Катић, Петар И. Новаковић и Радмило Лазаревић, свршени ученици I разреда. На пут су кренули бродом Дунавом до Великог Градишта а одатле пешице по источној Србији у циљу географских, геолошких, ботаничких, историјских и етнолошких истраживања. Из Великог Градишта су путовали преко села Винац, Голупца, Малешева, Вуковића, Српца, Љешнице, преко брда Преовица у Крушевицу а одатле у рудник Кучјану. О боравку у овом руднику оставио је записе Коста Поповић у књизи *Пут лицејских питомаца 1863.* Како је Миодраг Поповић истакао, у овој књизи је сачуван "исечак о животу у окнима, који колико знамо, претстављају и прву слику рада у нашој литеатури уопште..."¹² Током посете руднику, лицејци су улазили у потконе, проучавали рад рудара. Даље путовање су наставили преко села Мельнице, манастира Витовнице, села Бистрице, Ждрела, долином Млаве до манастира Горњак а онда су се испе-

ли на врх Вукана. Одатле их је пут водио кроз Хомоље преко села Жагубице и Крепољина до извора Млаве. Како су у Жагубици завршили екскурзију по пожаревачком округу прешли су у црноречки где су прво посетили Злот па Брестовачку бању. Одатле преко Слатине, Грготине, Вржогрнаца стигли су 16. јула у Зајечар. Из Зајечара су 18. јула преко села Звездана ишли до Гамзиграда а онда се вратили натраг. Сутрадан су из Зајечара ишли до Вратарнице и Врпке чукс а онда у Књажевцу. На путу до Књажевца посетили су манастир Суводол. Последњег дана су путујући поред саме границе кнежевине Србије, дошли до њене најужније тачке, до планинских врхова Писане букве и Иванових ливада.

У 1863. години Коста Поповић је превео са немачког језика књигу непознатог аутора *Поука о подизању бели дудова и гајењу свилени буба*, и послao је на оцену Одбору књижевног фонда Илије М. Коларца. На седници овога одбора од 24. септембра 1863. године, одлучено је да се рукопис награди са 300 дуката цесарских.¹³ Уз помоћ ове награде Коста Поповић је издао свој превод. Књига је изашла из штампе маја 1864. године. По изласку из штампе књига је дочекана са симпатијама. Она је сматрана приручником за народ тако да је уредник часописа "Даница" Ђорђе Поповић њен излазак пропратио речима: "Желели би, да се књига ова што више рас простре у нашем народу, који би велике користи могао имати од свиларства."¹⁴

Почетком ове 1863. године, незадовољан политичком либералом "народних људи" како их назива, и кнеза Михаила, ступа у везу са петроградским студентом, првим српским социјалистом Живојином Жујовићем. Несумњиво да је према Ж. Жујовићу и раније гајио симпатије. Када је овај пошао на студије у Петроград, међу онима који су га испратили налазио се и Коста Поповић. У своме дневнику под 26. септембром 1859. године записао је: "Одоше у Русију Никодије Петровић и Живко Жујевић свакоме је дато за трошак по 56 # и 2 талира." Сачувана су до данас само три писма, која је Живојин Жујовић послao Кости Поповићу.¹⁵ Прво је упућено из Петрограда 22. фебруара 1863. године. Како се из овога писма види, до почетка дописивања је дошло на иницијативу Жујовића. Он је дознао од колега из Духовне академије да међу његовим друговима из Београда постоји интересовање за дописивање са студентима из Русије. Њихова преписка је већ

од првог писма постала веома присна јер је Жујовић тражио обавештења о збивањима у Србији, нарочито политичким (изборима за скупштину и др). Друго сачувано писмо је тек од 18. фебруара 1864. године. У њему се Жујовић залаже за одвајање напредног омладинског покрета на Лицеју од "случajних либерала" и режима кнеза Михаила. У трећем писму од 18. марта 1864. године Жујовић обавештава да је од многих уредника петроградских листова добио понулу да ради "словенски одсл" у њима. Зато моли Поповића да му буде сарадник у овом послу и шаље из Београда све што је интересантно за ову рубрику. У истом писму подржава Поповићеву идеју да и он дође у Петроград на студије.

Живојин Жујовић је заиста убрзо прихватио уређивање "Словенске рубрике" листа "Санкт-Петербургских ведомости". Већ у броју 108 од 16 (28) маја 1864. године објављен је допис из Београда од 1/(13) маја са потписом "К." за који виктор Г. Караков исправно закључује да је од Косте Поповића.¹⁶ Анализирајући остале прилоге у овој рубрици, исти аутор је и за непотписани допис из Београда од 22 (19. августа) претпоставио да је од Косте Поповића или да је његово колективно дело са Ж. Жујовићем.¹⁷ Ову сарадњу, која је нема сумње много обећавала, прекинула је изненадна смрт Косте Поповића који је умро у Чачку 10/22. септембра 1864. године. У знак пијетета према своме рано преминулом сараднику Живојин Жујовић је своје прилоге у овој рубрици "Санкт-Петербургских ведомости" потписивао иницијалима "П.П." које Виктор Г. Караков дешифрује као "Покојни Поповић." Овим иницијалима потписани су Жујовићеви радови у овом листу од фебруара 1865. до марта 1867. године.¹⁸

Ово је још један доказ који показује каквим су губитком сматрали смрт Косте Поповића његови савременици. У прилог овоме иду и указивања Стојана Новаковића у новопокретнутом часопису "Вила". Већ у другом броју часописа од 10. јануара 1865. године изашла је једна нештампана песма Косте Поповића и некролог. У некрологу је Стојан Новаковић ожало свог рано преминулог пријатеља истичући "...Био је даровит човек и да је остао у животу у многоме би далеко дугурао".¹⁹

Радило се о великом губитку. Савременици су забележили да је знао немачки, мађарски, француски, турски, руски, чешки и енглески језик. Преводио је са мађарског²⁰ и не-

мачког. Остало је забележено да је мађарски језик научио зато што је веровао у стварање једне заједничке државе Мађара и Срба а чешки је почeo учити на тражење Живојина Жујовића. Био је даровит музичар и сликар. У сликарству му је био учитељ Стева Тодоровић којег је много волео и ценио. Од наших сликара посебно је истичао Ђуру Јакшића о коме је дosta разговарао са професором цртана Џеромом.²¹

Коста Поповић је рано почeo да се интересује за књижевност и науку. Прве подстицаје је највероватније добио у Шапцу од својих професора Стојана Бошковића и Јована Илића, али је његов озбиљнији рад почeo тек доласком у Београд. Октобра 1858. започeo је писање свога дневника под насловом *Записке или Свјајчесове записке* који ће водити до октобра 1862. године. У овом дневнику, који је нажалост сачуван само фрагментарно у штампаним и нештампаним *Успоменама* Владана Ђорђевића, има доста грађе за нашу културну и политичку историју с почетка шездесетих година XIX века.²² Из дневника се даље види и психолошки лик Косте Поповића, види се живот сиромашног ћака, скоро на рубу егзистенције, противника политике либерала и кнеза Михаила, несрћно заљубљеног у младу жену турскога конзула у Београду Фичиницу од које је повремено позајмљивао књиге.

Већ следећег месеца (новембра) 1858. године, као ученик VI разред гимназије започeo је са Стојаном Новаковићем издавање ћаког рукописног листа "Оценитељ". У време када није излазио ни један књижевни лист они су покренули "Оценитељ" и издавали га два пута недељно. По структури он подсећа на књижевне часописе XIX века. У њему су објављиване песме, приповетке, новеле, преводи, прикази, записи и белешке. Ту ће из пера Стојана Новаковића бити објављен и први приказ поезије Ђуре Јакшића.²³

Како је омладински покрет у Београду био веома жив, већ следеће 1859. године основано је и прво средњешколско књижевно друштво у Србији под називом "Бачко учену друштво". Око овог литерарног друштва биће окупљени многи који ће доцније играти значајну улогу у културном и политичком животу Србије. Поред Стојана Новаковића и Косте Поповића, који су његови оснивачи, чланови овога друштва били су и Владан Ђорђевић, Чедомиљ Мијатовић, Драгиша Станојевић и др. Друштво се угасило после четрдесет и шест

радних састанака јуна 1861. године. На састанцима су читани оригинални радови (песме, приповетке, новеле), преводи и критике, и вођене полемике око многих књижевних питања. За ове састанке Коста Поповић је написао једну свеску *Мисли*, пет свезака *Хаоса*, *Историју Реформације*, *Сломен умрлим друговима*, више различитих чланака и једну расправу а прве је новелу *Пробоја* од Х. Чокеа, *Догађај на лавовском лову*, *Пут у внутреност јужне Африке* и Лесингову драму *Мина од Бармхелма*.²⁴ Многи од ових читаних радова су били штампани у листовима и часописима "Световиду", "Српским новинама" и "Даници" али наша истраживања у том правцу нису дала никакве резултате.

Исте године 11. марта, завршили су Стојан Новаковић, Владан Ђорђевић и Коста Поповић припреме за издавање једног забавника. За овај забавник је Коста Поповић био припремио следеће прилог: *Акимски Краљ*, *Приповетка о лову*,²⁵ *Посјета Београду*, *М. С. Јанош*, *М. С. саба у селу* и *Песме*.²⁶

Године 1860. почиње и Поповићево интересовање за позориште. Ово је у тесној вези са постојањем два ћачка позоришта, у једном од којих учествује и Коста Поповић. Неки аутори су му позивајући се на Јована Скерлића приписивали две оригиналне драме – *Зидање Раванице* и *Турици у Босни*. Ово не одговара чињеницама а пажљивим читањем Скерлићеве књиге види се да је онmislio на Константина Поповића Комераша.²⁷ Ове године је Ђорђе Поповић почeo у Новом Саду да издаје књижевни часопис "Даници". Коста Поповић се одмах прихватио сакупљања претплате. У 1861. години Стојан Новаковић је објавио групу народних песама од којих је пет записао Коста Поповић. Исте године 17. јануара он је одговарајући на лисмо Ђорђа Поповића, уредника "Данице",²⁸ послао претплатнике са песмом *Младост*. Песма није објављена али је уредник у бр. 9 од 31. марта у рубрици "Листоноша" поручио "Имате добрих 20 новчића".²⁹ Априла ове године позвао је Драгољуб Марковић Стојана Новаковића и Косту Поповића да сарађују на *Тешминварском гласнику* (излазио на мађарском језику) као дописници из Београда.

Давнањиња њихова жеља, издавање алманаха, остварила се 1862. и 1863. године. Тада су изашле две свеске *Лицејке*. Према писању Уроша Јонића дружина "Омладина лицејска" основана је почетком школске 1861–62. а преостала са радом крајем 1864–65. године. У раду

ове дружине учествује поред Стојана Новаковића и Коста Поповић. Они присуствују свим седницама и активно учествују у припремању прве књиге *Лицејке*. На петом састанку (28. октобра 1862) после прочитаног једног члanka, Владан Ђорђевић је одступио од места бележника а на исто је изабран Стојан Новаковић. Том приликом је Коста Поповић постављен на место књижничара. Ове школске 1862–63. године Коста Поповић је поред Стојана Новаковића, Максима Здравковића, Уроша Кнежевића и Владана Ђорђевића био и члан Одбора овога друштва који се старао о издавању друге књиге алманаха *Лицејка*.³⁰ У првој књизи *Лицејке* Коста Поповић је објавио два члanca из историје *Стари Рудник и Острвица* и *За историју*, а у другој превод три мађарске народне песме, песму *Неће* и историјски члancак *Црква Јежевачка*. За живота му је објављена и песма *Ал сам болан...* у Змајевом часопису "Јавор". Све остало је Стојан Новаковић после његове смрти објавио у "Вили". То су песме *Растајање*, *Чесња*, без наслова која почине стиховима *Журно се сунце западу клони*, превод песме *Сузе* мађарског песника Јамбora, *Једно вече*, *Код Студенице*, *Једном само...*, *Срију* и три тобожње бугарске песме за које Миодраг Поповић претпоставља да су забележене у нашим јужним крајевима.³¹ У песмама Косте Поповића доминирају патриотска и љубавна осећања која у многоме подсећају на стихове најзначајнијег песника тога времена Ђуру Јакшића.

После Поповићеве смрти штампана је књига *Пут лицејских питомаца по Србији године 1863.* коју је издала Уједињена омладина српска.³² Ову књигу је у рукопису сачувао Поповић друг Владан Ђорђевић. Он је 19. марта 1867. године као записничар друштва студената у Бечу "Зора" послao Beоградском певачком друштву рукопис да га преда на ревизију Јосифу Панчићу.³³ После ревизије професора Панчића маја исте године књига је оглашена и послата штампарији одакле је изашла септембра месеца.³⁴ Четири већа одломка из ове књиге *Са извора Млаве (из Жагубице) на Биљаницу*³⁵, *С Биљанице у Злот*³⁶, *У Злоту и У Бањи брестовачкој*³⁷ штампани су за живота Косте Поповића у часопису "Даница". Како је део тиража ове књиге остао дugo нераспродат обратили су се 17. априла 1869. године Одборници Омладинске заједнице за ту годину у Србији (Јеврем Грујић, Глиша Гершић, Љубомир Каљевић, Јован Бошковић и Милан Кују-

шић) министру просвете да се она откупи за поклоњање добрим ћацима. Министар просвете је одбио ову понуду са образложењем да је за 1869. годину извршена куповина књига.³⁸

Ова књига и данас заслужује пажњу, како лепим стилом тако и чињеницом да садржи доста историјских, географских, биолошких, ботанических, етнографских и привредних података о источној Србији. Чланови екскурзије су са посебном пажњом испитали многе манастире из ових крајева, исчитавали њихове записи, бележили предања, тако да у књизи има драгоценних података о њиховој историји, живопису и уопште њиховом стању у том времену.

I. ПЕСМЕ

1.

Песма

Ој ћевојко црна ока
Црна ока итра скока
Зар пољубац нећеш дати,
Неће нико зан'га знати.
Ој ћевојко бела лица
И румени јагодица
Зар их неби мени дала
Да ти једном рекнем "фала"?
Ој ћевојко витка стаса
И господског танког паса
Кажи душо кад ћеш моћи
Речи: ја ћу за те поћи.

21. Септембра 1858.

11 сати пре подне.

(Оценитељ, 1858, бр. 2, новембар)

2.

Надпис на смрт "Слоге"

Шездесет дана живи међи милом браћом
Шездесет дана твој и' крепио је плод;
Па онда паде – о жалости – премило чедо
Без плача и суза тебе заборави род.

*

"Слога", велико име за мала дјела
Ал опет јасну твој млађани глас
И паде тихо, без икакве лупе
И недозрео остави нам клас.
О слого, слого! Не слази амо
Слога међи Србством још не нађе стан
– Па онда сићи, ал полако само
Србе братимства кад озари дан.

*

Онда нам пјевај јунаке србске
Спомињи старе Србије моћ
Онда знам тебе да неће дрске
Руке сатерат у Ереба ноћ.
(Оценитељ, 1858, бр. 3, децембар)

3.

Надпис Стевану Тодоровићу живописцу

Ја те не могу хвалит, Србски о Зевксисе
Недостојна јер усна не сме споменут имена
твога!
Већ подвигт колјена и приклонит главу
И рећи такве синове свагда нек нам даје Бог.

4.

Надпис Милану Ђ. Миличевићу

"Часови одмора". Лено је заиста књиги тој име
И садржају потпуно његов одговара наслов,
Читат јер кад почнем твоје тог имена дјело
С места ме милина обузм – наспавам се сит.
(Оценитељ, 1858, бр. 3, децембар)

5.

На гробу певца

Ућута лира, пукнуте жице ладошис
Одјек; преста грло певца јаснога
Глас извијат' и ситни прсти
Струну дирати! Гле! природа тужно
Сневесели с', јер нема који гласом
Милит' овцама пашу а њиву
Земљеделцу, цвеће пак лентирима и
Птицам' горе. Потрешена ветром
Тужно попева висеч' о грани врбовој
Над гробом певца; тихо се гране
Жалосне врбе савију дирну у жице
Разбијене лире; ко рука духовна не
Видим, одјекне тужно к'о вила кад
На гробу јунака, који
Осветла образ себи Милош отечству
Столи подиже! Тако људају се гране
На врби носиме струјом небесног
Ветра тамо и амо. Пролеће
Доће, гору у свечану обуче ризу
Зелену, жертвени ливада на росној
Цврчак подиже, чтаци песне појући
Ближе се гробу: птице. Ево овде је

Онај који болног лечеше гласом
Веселе плачнима, а плаче веселим'
Чињаше, она гле, како ту почива
Тихо! Само тек сенка каквога духа
Жицу задирне лире слаткозвучне
Ко Еол. Так се зачује, к'о уздах
Рањеног срца и болни груди ал'
Цела природа уђути. Реке
Полако тек божествену да
Мелодију не прекину шумом.
Птице, не поју глас јер духа
Недопеват' ко ће; ветар тек
Само руке и дуне ал' тихо
Жалосно потресе лиру јер
Сећа се још времена бивших
Природа кад певци к'о Бога
Љубљаше! Од траве мекани
Јастук чеда природе с' мате
Ром око њег'; затрепти жица,
Гласак потече ко мед, који с'
Излива из сеча; глас тако
У наше уво улива с'. Уво саопшти
Духу а дух телу; а тело с' прствори
У лух; уво слуша сугласје небесно.
Душа застане, несме ни дисат'
Да лет по небу не прекине.
Лети душа с' телом заједно
Око не види, душа с' ис јавља.
Само анђелска песма звони у уву.
Престане л' певац опет све пупи
Тихо, само тек врба гранама
Мане дајући хвалу песнику
Богови, коју му ладоше бесмртни.
Устане певац врби на почне
Зборити гласом са жалости
Смешна с' божанством: "Ги
О високо дрво, теби моју
Лиру предајем;
Споменик тужан златног времена
Нек' виси овде. Трошно кад тело
Певца се распадне лира ће живет'
Дух и певца њу ће походит'
Дирнути жицу, која живим слађаше
Живот, иск' мртвим пак онда разблажи
Само ћу дугу." Тако певац. Тело
Клоне душа весела одлести горе
Хорови ангела поју гди творцу
Они га приме. Весело лети ко ве
Трић лаган шалећи с' задирне жицу
Рука бесмртног' духа. Тако
Стоји Лира стоје и дуго
Рука јер неће с' још нигда
Наћи да жицу достојно задирне,
И гласе измами.

Тако за свагда
Неста га спомен тек само
у груд'ма топлим храни уздиже с'.

(1859)

(Архив Србије, СН, бр. 689)

6.

ИСПИТНИ НАДПИСИ

I испит 3/6. 1859. по подне

Или сад ил' никад
Помози нам мили боже
Изнет здраве коже.

II испит 8/6. по подне

Прва нас прође чаша
Ти о Боже даде нам моћ
Ал' сад да може кожа наша
Проћ' здраво дај нам ти помоћ.

III 11/6. по подне

Ми, теби предајем све
Ти си надежда, ти живот, ти власт
Без тебе шта ми је све
Твоја о! Сад нек' ми помогне власт.
У твојој руци боже свети
Стоји ми срећа или пад
Дај да и овај час прелети
И да се дигнут' не сруши град.

IV 19/6. изјутра

Ти који светом судбином владаш
У рукама чијим је свети скриптар тај
Који грмиш, облачиш и ведриш
Ево моје теби молбе вај.
Помози нам сада избавит' се
Испита четвртог мирно похи току
Онда о свевишњи теби хвала буди
Теби после песма, теби радост скок.
(Архив Србије, СН, бр. 689)

7.

Ал сам болан ...

Ал' сам болан, падам веће
Колено ми слабо клеца –
Једва ми се усна креће,
А глас јоште, тек што јеца.
Нема сунца за ме, нема,
Нема зоре да заруди,

Ноћ се дуга, дужа спрема,
Душа вене... и не жуди.
Једва чекам да протепам
Збогом цвеће, збогом свете.
Збогом иви очи чарне
Што још мене милујете!...
(Јавор, II, 1863, бр. 11, 20. април, 167)

8.
Неће...

Све ме мучи све ми неда мира.
Мис'о једна вазда ме облеће!
Све се питам је ли она моја?
А све зебем ... моја бити неће...
Гледо сам је за толико добра,
Љубио сам – моје мило цвеће –
Па до гроба и још преко гроба ...
Ал' се бојим ... моја бити неће ...
У тајности често мислио сам
Куд ме тако жудна мис'о креће
Па све за њом чежња ми се даје ...
Срце зебе ... моја бити неће

Ох да ми је да накитим звездам'
Малу стазу куд јој нога ишеће
Да би срцу олакшао болом
Вечину сету ... моја бити неће ...
Ол' да створим гусле јаворове
С танким струнам да их рај покреће
Да би једном испевао јаде
Што се бојим: моја бити неће ...
Све ја смишљам свему се премишљам
Има л' где год још љубави веће
Ко је љуби ко ја што је љубим? ...
Слутња шапће: моја бити неће ...
Сјајно небо милиони звезда
Свет над светом вечно трепти, леће. –
Али она у недарца моја
Нигда, нигда неће, неће, неће. ...
(Лицејка, II, Београд, 1863, 106–107)

9.
Растајање.

Време дошло остављати село,
Где сам тихе проводио дане
Добра мира, среће поуздане
И љубио једно срце врело.
Дође време остављати гаје,
Куда вечно живот свети влада,
Где је сваком испуњена нада,
– Јер природа сваком добра даје.
Дође време остављати благо
За ким душа и мис'о бијаше,

За ким срце једино куцаше,
Време дође с богом, рећи, драго!

Сини сунце са истока сјајно,
Да погледам још та места жудна,
Где сам блага уживао чудна,
Тобом ходећ моје место бајно!

Зажубори и ти горо пуста,
Те да чујем за чим срце жули,
За чим ми се жељио пењу груди:
Сладак говор природних уста!

А ти, злато, загрли ме само,
П' онда с богом! Бог тек може знати,
Да л' ће опет срећа нам засјати,
Јер далеко пут мој иде тамо!!...

(Вила, I, 1865, бр. 2, 10. јануара, 17)

10.

Чсјња.

Са истока помаља се зора,
Плав јој пламен небу кити крај,
За њом сунце из сињега мора:
Хајде песмо: бежи уздисај.

Сунце сјајно врхове брегова
Лако боји, румен дајућ лик;
Сав се свијет ето диже с нова
И весеља тек се чује клик.

Хајте тице, хајте стада бела,
Време већ је, бео с' рађа дан;
Хајд цветајте цвећа неувела,
Свако својој срећи тражи стан.

Само мени нешто прси згара,
Тужан узлах често пара глас...
О! Већега неб' тражио дара,
Него браћо брзо видет' вас!!

(Вила, I, 1865, бр. 3, 17. јануара, 27)

11.

[Без наслова]

Журно се сунце западу клони,
Небо у мору пламеном плива,
Травица росу – сузицу – рони,
Цвеће се њоме пере, умива.

Из тог брда месец се рађа,
Суморно тежећ жалосно ступа,
Ка' да ми и он јаде погађа,
И зна да срце више не лупа.

Светила многа живота мога,
О, звезда јато преумиљато,
О, зашто лица кријете свога!
Зар мени није гледат' вас дато?

Ал' гле све више, више их нема,
Магла их нека завија густа,

Суморном санку земља се спрема:
Да и њу туга не мори пуста?...

Ал' на што речи, на што ли ваји?
Све мртво ћути, ништа не бдије,
Ћути весеље и уздисаји,
Срца тек моје што мирно није!!

Сунце је село, месец већ броди,
О блажен-миру несрћни снива,
Ал' мене ништа миру не води,
Црна ми жалост душу снебива!

28. Маја 1860.

(Вила, I, 1865, бр. 5, 31. јануара, 57)

12.

Јелно вече.

Већ је сунце село,
Ветрић тихо пири,
По јестаству целу
Слатки покој шири.

Са плавога неба
Звезда трепти зрачна,
И већ ето спеши
Ноћна тавна, мрачна!

Да л' ће душа моја
У овоме миру
Покој, нектар, наћи,
У сласти кондиру?...

Сунце свагда седа,
И опет се диже. –
Али моја душа
Нигда миру ближе.

7. Маја 1860.

(Вила, I, 1965, бр. 7, 14. фебруара, 84)

13.

Кол Студенице.

Гора је пуста, шума је нема,
У тојзи гори Немањића храм,
Свет када спава, уморан дрема,
Тад се он сија и слави сам!

Векови иду, и време лети,
Чудна је, чудна божија моћ,
Над дивним храмом краљева свети,
Још никад, нигда не беше ноћ.

Још дан за даном, па веће ето,
Обновиће га србињски сјај,
О, онда, онда, место нам свето,
Краљеве наше вакрсни, дај!

Пронило је време, минула лета,
Од старе славе тек оста глас,

Ал' док је српских мишица чета,
Сазреће, знајте, слободе клас...

Ор'те се, ор'те, зелене горе,
Време је близу за свети дом,
Да с' опет врата света отворе
Жељеном своме и краљу свом!!
(Вила, I, 1865, бр. 25, 20. јунија, 308-309)

14.

Једном само...

Једном само родила ме мајка,
Једном ми је само овде мрети;
Нека с миром богаташких бајка
Е у хладни шта ћу гроб понети?

Докле живим, првенико рујна,
Ти ме држи, ти ми живот ливај!
Ти ме носи у небеса бујна,
Често, често грло ми умивај!

Дилбер-моме, гавран-очи црне,
Кад понесу моје срце јадно
Да кроз прси на ледину прие,
Тад помагај, о ти винце хладно!

Кад злотвора страховита чета
Хоће да ме сатре, смлави, тлачи,
Тад' чашица нека брошета,
Алем вино кроз грло провлачи!

Кад ме сморе туге, бриге клете
Смири с' срце, а увенс снага
Онда, онда, тужан, јадан свете,
Онда с' мирно лије чаша драга.

Ја не живим да градове стварам,
Ни да земљи кажем друге путе,
Нит' да зидам, нити да обарам
Миле сласти ил' невоље љуте.

У чаши се, све што ј' моје, стекло,
Она ми је бесамрђе жића,
Моје ј' срце из чаше истекло,
Њега чувам за земнога бића.

У чаши сам туге утопио,
Љубав, жалост ту мирно почива
Све што им' то све и пропио
Плам живота још на вину плива!
(Вила, I, 1865, бр. 42, 17. октобра, 516)

15.

Срцу.

Срце моје, носиоче рана.
Сваким часком све ми тише бије,
За њ' га среће у свијету није
И недаће од шарених дана:

По кадkad се јоште мртво креће,
Жар заплати у прсима пустим' –
Хоће боле да искаже устим'
Ал и усном мртав сумор шеће.

Срце моје твоји, боли тиште,
Не стаје ме, па и тебе трујем,
Нашто ћели ми – нећу да негујем
У прсима крваво бојиште.

Угаси се, – твога кућња нећу,
Уклони се да т' у свету нема:
Било твоје покрове ми спрема –
Бол утоли мирније умрећу.

Љубило си – сад за љубав неси
Плакало си – сад и суза немаш:
Немој да ми нове боле спремаш,
Мируј друже, кад за љубав неси,

У Београду, 4. Септембра 1863.

(Вила, IV, 1868, бр. 22, 5. августа, 512)

II. ДНЕВНИК

ЗАПИСКЕ

1858.

21. Октобра 1858. у подне. Почеке Коста Новаковић записке које су противупложене мјим, т.ј. он је филозоф, а ја историк (а обадва ћаци).

24. Октобра. Вечерас смо имали Грчки и Риторику. Малетић је почeo слишавати ћаке и толкујући народну поезију, рекис Миладину Симоновићу "јеси ли читao Сватове"? Он одговори да јесте. А има ли тамо која народна песма? "Има". На то Малетић стане говорити како то није народна песма него како је он сам то сачинио итд. Кујући у звезде свој речени спев, али будући да ми није била друга мисао при руци него ова немачка "Eigenes Lob stinkt", зато сам његове речи овим изреченијем накитио. Даље је градио "Горски вијенац" говоречи да је хтело нешто бити, али да ни сам сачинитељ није знао шта. Остављајући пресуду вама, благоразумни читатељи, извикујем: Risum ne te neatis.

25. Октобра. Први час био Брка, математик. Толкујући алгебру тако се смете као у кучине, да сам морао у себи помислити: "Еј Радовановићу, ће си радовала ти се мајка, ти не муџаше овако... ал шта ћеш кад је Правитељство тако неспособнe људе избрало, какво морамо мислити да је оно само.

26. *Октобра*: Директор гимназије лани уда-рио једног обешенјака по руци. Овај ти се дигисе Црнобарцу, те ти моме Ђирићу плата за три месеца оде ѡаволу на олтар.

27. *Октобра*. Неучтивошћу ѡака огорчен Шулц стане говорити да му је пре било мило доћи у 6-ти и 7-ми разред, јер су ѡаци били као млада господа, а сада га боли глава од њиховог неваљалства, вике, лупе и немира; затим бришући очи (од суза) настави да ће његова рјеч и после 10 година за нас важити, кад њега ко запита како се овај учио, како ли се онај владао? Г. Шулц је заиста доброг срца човек, ал ѡаци, ѡаци..

29. *Октобра*. Било је то знаменито што смо за л. лекцију учили оно слово *на памет* што су скити Александру Великом говорили "Кад би богови дали да ти је толико тјело, колики ти је дух, не би ти цео свет доста био. Једном би руком исток а другом запад довато, и ово по-лучивши, хтео би знати ли се светлост божества сакрива" итд.

30. *Октобра*. Шафарик долазио и водио је Новаковића својој кући где је речени пас видио библиотеку оног славног Јанка Шафарика и у њој мали Шафарик к'о миш у лишћу сједи.

1. *Новембра*. Дознадо да ће скупштина бити о первозваном Андрији и да ће се из сваког села бирати по један човек, кој преко 30 година и штогод непокретног имања има; тако исто и из вароши; и судејске струке чиновници могу изабрани бити, ако само непокретног имања имаду.

2. *Новембра*. Једном Србину нису хтели Швабе у конзулату дати пасош. Овај Гарашанину, а Гарашанин оправи 12 жандара на нуприју где пароброд стаје па да ником не даду ни ући ни изићи; то све буде. Кад виде Швабе да је дошло до гузице, стану викати "Гди је онај да му потпишемо пасош?"

3. *Новембра*. Божо (Николић?) био је лани Милошевац, а сада је Карађорђевац. Отпратио сам Божу на квартир и код њега сам мало седио. Критика.

24. *Новембра*. До данас прекинуле су се мое записке што сам био занјат са "Шумадинкама" (А. Д. му је донео много бројева). Догађаје који су се догодили за време мог неписања, ја ћу побележити како се сетим: 16. новембра држан је избор четири депутирца, између који је био и г. Милован Јанковић са 411 гласа, секретар попеч. финансије, даље капетан Миша са 452 гласа, Мијаило Барловач са 471 гласом и Ђорђе Аћимовић трговац са 397 гласова. Но

најважнији између те четворице по општем мњењу јест Милован Јанковић, који се по жељи народ одрекао званија због тога. Даље је био на том избору Г. Фичо енглески поданик и Матија Бан, но на предлог Јанковића понизно су их ишћерили.

У ово доба говорило се о реформи гимназије и лицеја (да буде 6 разр. гимназије и 4 лицеја, К. Поповић у запискама вели о томе "Што се мњења тиче да ће 8 р. гимназије бити слабо име приврженика и ако би најбоље било да се 8 гими. учи, те би се кукољ истребио и само чиста пишеница на жртвеник дошла").

30-ог *Новембра*: Депутирци били су сви у цркви, а тако исто и страни консули и књаз, а пред црквом била је парада војничка. Депутирцима је било речено да без оружја у цркву дођу, али они мој брате, потрпали пиштоље у чакшире или под гуњеве, па кад су излазили из цркве овај овде онај онде ваде пиштоље па међу за појас. Затим су ишли књазу на чести-тање све под оружјем. За тим су ишли књазу на ручак код "српске круне". Истина *граци ни-су хтели*, ал кад им казаше да то не даје (ручак) књаз већ општина београдска, ишли су. – У вече великољепно осветљен лицум због на-род. празника. У авлији стајала је пирамида изнутра осветљена са стиховима и символима а тако исто и на пештерима лицеја, а горе на в'ру стајало је: "Живила Скупштина". Горе у лицуму свирала је банда, и који је год отишао тамо играо је (и К. Новаковић). Једно изреченије особито се допало на долњем боју лицума.

Ко не љуби што је Србу свето
Све на свету нек му је проклето.

И ракстле су бацали, које су *природослови* градили.

(Овде фали читава свешница записака, она која је морала носити нумеру 4, и у којој се описивао преврат. Свешница 5-та почиње са 30-им Децембром. Судећи по неким даљим ме-стима у овим запискама, мора бити да је К. П. сам уништио четврту свешницу вальда што је сувише ружно писао о Обреновићима па је дошије за љубав Књаза Михаила уништио оно што је писао о Књазу Милошу).

31. *Децембра*. Данас сам добио од Анте Пе-ливановића оно како је Књаз Мијаило свог оца бранио што је Киријан Роберт на његова нечовечна дјела викао. И око тога дјела у вече, у мало нисам са Ј. Станићем ту ствар с пали-лом изравнао. Ал' нека "тче вода кул је некад текла"...

Сачинио сам једну песму за нову годину као што је и Г. К. Н. само што је нећу печатати, као он што је. Она гласи овако:

Старо зло нас једва прође

Ново хита да нам дође

И на врат нам скочи.

У вуруни нема дрва

А ја немам ништ од рува

тело ми се кочи.

Једно зло је ка и друго

Нит ће моћи трајат дugo

Нити обстат може

Али донде док не прође

И док добро нам не дође

Јадише наше коже.

Свако своју срчју тражи

Али колко она важи

Не зна ти ни речи.

Мастило се силино црпи

Те нравственост нашу крпи

да нам кожа дрчи.

Старо љето на вилајет

Ал му нико ни мукајет

Ко на вражи намет

Само ја ћу један молит

Нек с годином новом пошље

Србма бољу памет

(Осим те песме написао је К.П. још и ово:)

"Години 1858"

Још неколико сати... те неће бити на свету, а још много година живићеш ти у спомену. Ти 1858-ма године, ти си нас ружама искитила, па онда ледом покрила. Ти ћеш заиста неизгlaђen споменик у устима и срцу сваког Србина на остати. Па ако не ми, а оно наши потомци приповедаће својим потомцима о године 1858-ој. Сада иски мисле, или боље: сви мисле осим неких, да ће се после неколико десетина година говорити: Еј 1858 година, када Срби варварина отераше а првога књаза у отечество позваше; а неће ни један да се сети да је време најбољи математик. Оно нити извлачи корење, нити подиже на степене, али опет његови рачуни за чудо су тачни. Ко је крив што новога Књаза не волим? Нико заиста, нико! Дух се почeo изображавати, и у том полету видио је да нешто важи, да се на своје резултате ослонити може, и да не дува целе године онај ветар, који на Крстов дан укрсти, већ и други ветрови. Право је мислио Наполеон о народу, да је он средство, да се до нечег дође, па за то је свој народ волео, нити се може данас штогод пуним трбуом измудровати, но главом, у којој штогод има.

— "Што је право и Богу је драго" Тако каже наша пословица пре 50 година, али сад те пословице нема никако. Можда је напудила народна скупштина у педојин."

10-ог Јануара 1859. Знаменитост овог дана то је што је данас у Земуну књагиња Персида Александровна родила сина. Топови аустријски грували су.

Говорило се данас о потврђењу Књаза Милоша. Неки је говорио да је потврђен за књаза и за наследственог. Неки су у опште и почастно одрицали.

20-ог Јан. Стигло је потврђење Милоша Обреновића за наследствена. Велико одушевљење и радост народа. Осветљења ће бити вечерас, сутра и прокосутра. Само што ја новација никако немам, а К. Н. навалио да и ми уплатимо свеће на пенцерима. Ајде-де, рекнем, но немамо свијетњака, те ти Нов. једну свећу у наш земљани светњак, а другу у лонац пун пепела, те тако боље него нико.

4-ог Јан. На илумин. разбијали су пенцере камењем оним који нису свеће запалили били.

11-ог Јан. Истерали Митрополита за то што је Шваба! Живановића и друге.

Овог месеца и ако сам несрћан у новицима, врло сам срећан у куповини књига, јер сам можу библиотеку са 30 књига умножио (од К. Зубана).

23-ог Јан. Ђаци се наши побунили, те их професори мораше распудити докле је њима волја.

Вучић опсађен (у својој кући).

24. Јан. Свуда се велике припреме чине за дочек М. Обрен. Тако на малој пијаци 2 пирамиде, код Селаковића куће опет једна. Капије на абац. чар. 2, код скупштине! Код кн. А. К. 1.

Празницима, који се спремају нема краја, —

Проф. Тодоровић (на Теразијама) навалио на мене да израдим лик Књаза Михаила и књагиње Јулије како се држе за руке, па испод њега да пише "наша надежда" а испод њег "наша будућност". Обећавао ми је награду колику ја хоћу, па онда да ће ме водити код Књ. Михаила па да ме он да на науке мазања. Но како би се ја могао тога посла примити који ништа од тога не разумем?

Свет једнако долази. Мислим да ће га у Београду на конаку бити до 100.000."

(Свештица бта ових записака има на челу турски напис, а испод овога српски превод: Триљењем и временом све пролази).

25. Јан. 1859. "Дакле 25ти Јануар!.. !!! дође, и са њим... (?)

Народ је био највише на калимегдану око 11 1/2 сати појави се пароброд "Атина". На Дунаву ниже града поздравили су Књаза чивути; пушке и топови на пароброду пущали су једнако а Књаз је махао белом марамом. Народ после претрчи на другу страну Калимегдана да поздрави Књаза Ту се стане викати као у опкладу "Ура" "Живио" Тако је и с пароброда одговарало. Пушке, топови и прангије пущале су непрестано. У 12 сати прође Књаз поред ћумрука горе к магацину, где ће пароброд пристати, а народ се разиђе да стоји где је коме место. Од цркве па до изласка из Београда, господском улицом, абијијском чаршијом, поред војне Академије па онда друмом све је било пуно с обе стране. Прозори застрти са црвеним скупоченим ткањем, и на сваком пенциеру сијасет људи, жена и деце. Ђаци су били у господској улици. Док се Књаз још није био помолио пуштана су четири ваздухоплова (најпре шаран-риба, па онда црна једна риба, за тим лопта са једном завесом оздо на којој је стајало "живио" и пр. За тим једна жаба и најпосле лопта-ваздухоплов у којој је оздо био начињен човек да барјаком маше). Као вјестници први протрче два татарина, за тим дугачак ред коњаника, најпосле већ катане, за њима на колима Књаз Милош; одмах за њим Књаз Мијајло, кога су лицеисте пратили; па и низами пешаци, и они, с обе стране кола Књажеви; Књаз је носио наочаре и поздрављао је народ. Одоше у цркву.

Ми смо их на Теразије више капије чекали. Туда је опет прошао када је изишао из цркве. Весеље, певање. На сваком ћошку буре вина... Ентузијазмус...

28. Јан. Данас ће се читати берат царски на Калимегдану, а Боже никако нема. Ваљда га је грозница ухватила. Богме је и било хладно синоћ кад смо гледали ватротворе (и кад се Божа одвојио од К. П. те га у гомили није могао више наћи).

Берат се прочита, веће дође, а Божидар никако се не јавља. Узмем да "Оценитеља" уредим и препишем. Неко куцне на вратима "слободно" рекне К. Н. а ја артије у фијоку. Сад се помоли Стојан Живковић жалосна лица "Да вам кажем жалосну вјест. Божидар Николић сада се преставио." Занемисмо. "А од чега?" рече Новаковић. "Та синоћ кад су бацали ракете, ударила га једна у трбу". Доктори говорили мајци његовој да се ништа не боји, и он је тешко мајку да му ништа није, али моћ је људска малена према одредби надмоћности и тако се наш љубљени другар пресели у вјечност."

Затим нам рече да дођемо сутра на пратњу и да сваком ћаку кога видимо кажемо то исто, за тим оде. Ја замолим Новаковића да спава, а ја ћу још седити. За тим пустим мојим мислима слободан ток, а унутрашњу тугу потоци суза су олакшавали. Сад сам тек цену правог пријатеља познао...

29-ог Јан. Што год видим све је тамно и тужно.

Ћирић је све школе (т. ј. гимн.) позвао те смо Б. пратили. У цркви био неготински владика. Кујуншић говорио слово. Тугу овог дана и растанак вјечити да не описујем. Док сам год жив, у срцу ће ми остати.

30-ог Јан. око подне уватили су Вучића на превару, т.ј. казали књаз те зове или сад ил никад и још довели најлеиша књажева кола, те ти он на њих седне, па горе на теразију, оног што је с њим био стерају с кола, а њега у шпиталь (јер тамо затварају кривце политичке) и још најтеже гвожђе метну му на ноге. (А ја баш јутрос чух од М. Зраковића да су њему искали 90.000 # што је које ком поузимао да дада, па нек иде онда куд оће, али он одговорио да се томе колачу надао па је спремио све своје новце које у град, које у руски конзулат).

8-ог фебруара. Веселили су се богословци са оних 10 # што им је књаз дао. Кажу да је гимназистима дато 40 # (на 650 ћака) а лицеистима 10 # (на 40 ћака).

9-ог фебруара. Начертане. Дерок је давао за испит задатке, а мени као вештом дао је једну понажежу "да се покажем" Дерок ме је ободравајући да ће књаз, ако му изображење повољи буде, да ме може обдарити (т. ј. књаз Михаил а не стари) и да божијим покривитељством поуздаћу се да израдим.

11-ог фебруара долази Ил. Ђорђевић списатељ. Ја и Новаковић оћемо да узимамо једне немачке новине Mussenstunden, на 1/4 год. 1 форинту.

14. фебруар 1859.

Г. Чедомиру Мијатовићу

Дознавши ја од почившег Божидара Николића за живот књижевне дружине "Слоге" врло сам се обрадовао и једва сам чекао да ће доћи време да и мене у своју средину примите, али кад се дружина Слоге распе, станем мислити од друге руке, како би се једно друштво подићи могло. Ја сам са поч. Божидаром говорио кад би се нас десетина саставило па да сваки од нас по један страни језик добро научи, да би та дружина одвећи важна била; али то смо само тек говорили, а нисмо ништа предузима-

ли. Можда би и предузели да нам немила судба на пут не ста, и Божидару нитку живота прекрати. Тако сам за неко време био без икакве цјели, кад ономад у недељу М. Крстић каже ми да ће баш он "Слогу" обновити, и још каже кад ће засједаније бити, да смо ми њени чланови и о. п. Но будући да сам видио да он нешто врда и околиши, зато не имајући више у њему повјерња, обраћам се вама као најглавнијем у тој дружини и ослањајући се на казивање поч. Б. Николића, који ми је о вама говорио, надам се да се нећу у надежди преварити, и да ћете ме у вашу дружбу примити. Дакле ја желим ово од вас да ми кажете: да л' ће моћи или не та дружина постојати, ако пак до какве препреке или материјалне оскудице стоји, ја ћу радо сваку жртву принети (а он добија од куће свега 3 # месечно па и то врло неурядно. Dr. B.), тек само да видим да "Слога" међу Србима живи. Молим да ми одкријете садашње стање и одношаје слоге (т. ј. ако постоји), који су членови, какав друштвени гласник имају, и остало. Ово пак срце, које ово диктира, и ако је под рђаву аљину скривено, опет је срце Србина и родољубца (само не Б. М.-а) који једва чека прилику да своје рјечи дјелом потврди. Одговор на ову моју писмену молбу очекујем нестрпљиво и бићу срећан ако се дружина слоге обнови и у своју ме средину прими; но био или не био њен член, опет ће је свагда високопштовати

Коста Поповић VI. р. гим.

22. фебруара. Радостна вест; да ћемо моћи наше преводе продати, саопштена од Ипократа Ђорђевића Кости Новаковићу. Ето новаца (али предрасуде!...) Онај који ће да купи зове се Алекса Поповић.

23. фебруара. Малетић (који је на место Ђирића постао директор за то што су се гимназисти под Ђирићем побунили па ишли чак Књазу и тражили да се опет заведе инспектор) је јутрос читаву беседу свима ћацима изговорио. М. Здравковић мисли да није требало да троши труд, да учи беседу на памет и да нам замазује очи. Све је могао другачије, само човек сујетан.

25. фебруара.

Господине Коста Поповићу!

Читao сам ваше писмо и из њега видио колико се за живот ћачке дружине интересирате. Одвећ ми је мило што се нисам варао у мњенију, које ми је о вама дао покојни Божидар. Друштво је хтело јошт у свом почетку вас и Г.

Косту Новаковића у своју средину примити; али како нисмо изјвестни били, да л' ћемо се и ми сами одржати, то смо ваш избор одложили, а кад је дошло време да вас изберемо онда је друштво на жалост, због лености чланова престало. Друштво је престало, као што реко, али идеја о њему врзла се још по глави (ама) веће части чланова. Па кад се, од новог лета овамо почесмо озбиљно о њему разговарати, онда Крстић узе на себе да га састави. Али, као што сте сами приметили Крстић околиши, премда он баца кривицу на членове. За то претрпите се за неко време, док видимо шта ће Крстић радити, оћел' дати ком другом да састави друштво, или ће га он сам саставити. Оскудице, хвала Богу никакве нема, а и да има лако би јој се помогло! У осталом друштво ће на сваки начин постојати, а ви и г. Коста Новаковић без сваке сумње бићете њени чланови. А ако друштво не знам по каквом случају не буде, то опет будите уверени, да ће вас чланови његови сматрати као своје другове, који теже за напредком, и који ће ма кад показати да нису године младости у лудост провели. То вам пише ваш почитатељ

16. фебруар 1859

Ч. Мијатовић.

26. Фебруара: Јутрос сам ишао код Ипократа, а кад се од њега вратим, каже ми К. Н. да су казали (Д. С. Ђ.) да у 10 сати код Крстића будемо. Ми дођемо тамо. Наше засједаније трајало је два сата, и само смо се свађали да л' нам треба лист као орган, или не, више ништа. Стеван Поповић (црни) гледао је за неко време нашу свађу, па онда рекне "Јесте ли свршили?" – "Нисмо". "Е, а ви како год свршите, ја сам задовољан" па оде. Ми се свађамо због тога што Крстић оће своје мњеније да нама наметне, па најпосле не имајући способности доказати, рекне да му је Малетић казао за оно пређашње да ништа не ваља што су чинили. Ми питамо ко је Малетић казао, а он каже да не зна него он да није, најпосле каже "ко је вама казао?" – "Покојни Божо". – А тако, па ви сте могли ком другом казати, па такоје и Малетић дочуо. То кад је казао баш смо се добро свадили... И закључише да се сачинења само доносе, па да се међу у протокол, и да се критизира.

И на томе боја раздвојише
Али кличе Поповићу Којо
Те Мијајла Крстића дозива
"Добро данас ти унесе главу.
Ако Бог да мени утеше нећеш

Док се теби не смијем у браду
И на лице не пљунем ти рођо".

2. *Марта.* (К. Поповић бележи да им је Алекса Поповић, издавач, откупнио, за дукат, два превода (*Оберона и Малишу*).

Погађасмо астал, јер Станојевић хоће да носи свој вечерас; господин Чедо донесе новелу с објасњавајућим писмом у коме се тужи на своје незнайе што народне обичаје и сујеверија није добро представити знао у својој новели и што тако слабо познаје народни живот. – Ј. Тодоровић положио испит и отишао за учитеља у Рам.

6. *марта.* Коцком ја сам изабран за предсједатеља (овде има сигурно о томе 6 врста мађарског текста, као и раније једна мађарска примедба о N. Kosta ur. D-r B.)

11. *Марта.* Грађа за нови забавник који ћемо ја, К. Н. и Ипократ Ђ. изводити скоро ће бити сва готова. Материја која је до сад прикупљена ово је:

Исландска писма од К. Нов.	величина 9 тб.
Ноћ у Пржемислу	" " 3 "
Мађарско село "Минденш"	" "
"Пустара" ") 1 "	
Смесице и песме	" " 1 "
Од Ипократа Ђорђевића	
Две сестре	" " 1 "
Златан бич	3 "
Од мене	
Акимски Краљ	2 "
Приповетка о лову	1/2 "
Посјета у Београду	1/2 "
М. С. Јанош	1/2 "
М. С. соба у селу	1/2 "
Песме	1/2 "

То је дакле имао готово. Ако треба још нека спреми онај који је најмање донео. Тога ради вечерас је Ипократ променио Чоке-а код оне гђе Фичовиће, с којим је и Новаковић ишао, и узео сам да преводим *Миријама у пустињи*. Ортак оног нашег издаватеља казао К. М-у да ће књигу од 30 таб. издати. Треба дакле још 4 таб. превести.

12. *марта.* Ја и К. Н. у шетњи поред Саве, венецијом. Видесмо Ипократа и Станојевића. Они нас зваше. *Не хтедосмо к њима свратити.* Одосмо на Лауданов шанац, где смо читали, К. Н. песме ја одломак Шатобријана. – Данас куписмо астал од тишлера за 13 цванцика.

13. *марта.* Нови член наше дружине Стеван Поповић био на Засједанију 14 марта. Добиј критику од Г. Чеде на моју новелу "?". Слабо личи на критику. Он се боји да ме не увреди,

ако какав недостатак у мојој новели открио буде. Но то ме горе дира него друга најсировијим тоном написана критика. Свака она њежна реч јест као танак и преопштар ножић, који до у сред срца силази. Ал шта да радим? Он, као изображеног срца младић мисли да је такав начин најбољи за критиковање и поправљање (а не као што је Коста критиковао да писцу ни крила неће изнijети меса D-r. B.)

15. *марта.* На захтев Јакова Живановића совјетника у пенсији прерадих некролог на гробу Миливоја Ж. његовог сина.

Од "Слоге" као да ништа нема. Прошлиле недеље нису чланови долазили, па ни данас неће, Чедомиљу је жао, али шта ће превод "Миријаме" сврших. Име нашем забавнику биће "Српска звезда". Тако исто договарасмо се ја и К. Нов. да се дјела поч. Божидара издаду. Оно исето М. К. узео их од његове мајке па их може лако, ако до стања дође, под својим именом издати, а ко их је радио о том ни спомена да не буде.

16. *марта.* Ја и Новаковић ишли смо у Топчидер. Гредом смо се разговарали о Ипократу и Станојевићу, а нарочито што се моје новеле "?" тиче. Ја рекијем да Ипократ управо не зна цјел новеле; он љубав смјаљалство, а израз чувства по његовом је мњенију философија. Кад сам му у понедељак нешто о карактеру једне женске у његовој ионрављеној новели *Возар* говорио, он се изразио: да њemu баш није стало да представи леп или какав добар карактер, него само да изрази како рђаво онај пролази који правствене законе гази, а онаје, особито код оба пријатеља, што они имају нешто, али то нешто мисле да је Бог зна шта. Такви су нас разговори занимали. – На додгледу куће Матије Бана, спрам залазећег сунца седосмо на траву. К. Н. извади "Фрушкогорку" (а понели смо биле и две књиге Шилера) те песме Љ. Ненадовића, Ј. Јовановића и друге, станемо читати и тако и Бајроновог Чилд Харолда (од Аце Поповића).

17. *Марта.* Иска од М. Крстића Божидареве рукописе, али ми исето не даде, него каже да идем његовој мајци да за то питам, па ако она дозволи тако, иначе не. Србска се војска умножава. Заиста има часова живота у којима се душа са свим преобрази. Такви часови изненада дођу па и прођу; тако мени некад срце заигра у прсима, као од велике радости, час ме пак изненадна туга тако обузме, да сам готов заплакати. Ова дјељства од шта бивају мени је непознато. То мора да нека виша природа на ме

дјејствује --- Гледам М. Живановића М. Протића и многе друге како се галантирају, па ми по кадкад и неотице дође помисао на памет да је добро бити богат. Али кад у моју собицу дођем, у којој до очајанија добар поредак влада, па кад погледам на моје стихове које сам градио, кад нисам имао шта да ручам, онда, па онда не би овај опаки рај ни за које зло уступио. Што се тиче кицашења у томе здраво напредујем. Десни лакат на капуту и лева ногавица на панталонама погледају једно друго кад ја не видим. Жље! Али да видиш како и није. Да су ми уместо лакта леђа исцепана, у место ципеле капа, тада би тек нешто било. Али то ништа, јер сам ја списатељ (!??), и од најбољи, списатељ понијасцепанији, дакле следователно и најбољи.

Вечерас после школе имадо прилику видити ону гђу Фичиницу, од које ми имамо чест књиге (Чокса) узимати. У осталом баш је врло лепа. Грчки витки стас. Лепо јој европске аљине стоје и т. д. јер би пјесма одвсн дуга била (овде ће бити један од узрока оних Кости непојамних "преображења душе" Dr. B.)

Био код господина Ст. Тодоровића. Она девојка за коју сам мислио да је Кујунцићева јесте кћи Матије Бана Славка које је име господин *Драг Станојевић у својој новели "Павле"* употребио). За тим дознам да је она летос у купалишту Мехадији била (Чедо је био у Бузјашу) те тако сам ушао у траг угурслузку Станојевића и Ипократа, који су у оној новели *Чединој "Неколико листи из записнице г. Срећковића"* (у којој је, као што он мисле г. Чедо себе и свог пријатеља Каљевића изразио) гледали да неки њима познат угурсузлук изнађу. Сад је клупче разјечено.

После подне долази Ипократ. Ја га пита' шта је цјељ његовог непрестаног читања новела, а он рече "увесељење". Дакле, реко' му ти оћеш цео свој живот само у увесељењу да проредеш? "Може бити" одговори он неповјерително. Затим је хтео да чита моје записке. Ја му рекнем да му и' не могу дати, почем су се од оног времена. од кад он самном не говори дододиле многе важне ствари, које нису за повјеравање, а нарочито у таквим околностима, кад је он, у сајузу са Станојевићем, подиг'о прву коалицију противу мене. Он ме само погледа, прође мало по соби па онда с Богом и оде.

18. марта Кад у школу дођем дознам да се открило једно созаклетије против Књаза Мијаила. То је одао затворени Милан Јанковић, брат Милована Јанковића. За Милована кажу

да је сад у Петрограду и ради да књаз Мијаило не дође на владу, него који руски принц, па стога Порта, која се пре устезала потврдити Мијаила за наслеђеног, чим је чула шта се у Петрограду ради, на врат на нос послала потврђење. Даље у том созаклетију или тајном друштву, које је и засједанија држало, кажу да се Стевча – већ као други Вучић – глава, па онда Стаменковић, обадва Јанковића, Ранко Алимпић и многи други. Милан Јанковић отефан је у Крагујевац.

19. марта: У начертанију од 10-12. Дође Ипократ и Станојевић на четврти час. Станојевић ми је већ заклети непријатељ, а Ипократ тек као да од беде прослави самном по коју реч, као што је и јутрос било.

Пре два три дана Ипократ Ђ. донео нам је превод с француског Г. Драгутнина Станојевића *Танебурска ружа* а тако исто и песме истог Драг. Ст., који је уједно љак IV. р. гим. и то баш по препоруци К. Н-у да и' процени. И ја сам мало читao или нисам све, а К. Н. читao је по молби аутора и критику градио. Ја узмем ту критику, кад оно саме фале и ковања у звезде. Ја сам јако био противан том мњенију Новаковића. Узмем те напишем "двије три речи" и одправим. Критике Новаковићеве некако нестане. Тако Ипократ јуче после подне моје писамце Г. Сачинитељу и преводитељу у смотрењу оног дјела однесе, Нов.-а критика изостане. Кад се пусти школа после подне Ипократ дође код нас и умјесто каквог пристојног одговора Драг. Станојевића донесе ми ово: да он није Ериговац или Бошњак па да ја њему пишем "двије" но Београђанин. Сад К. Н. који му је пре de arte poetica писао у оној критики, сада напиши другу, образац вуковизма, упитамо шта је "доместик" и "деликатан". Свршетак ове критике тако је пун виспрени речи да за цело онај, коме треба да узме на бљивање, само треба да прочита, па ће одма на оба олuka отпочети. "Гледајте те тражите вештаства да покажете своје суштансво у српском роду, а величанственом и божанственом славом и чашћу бићете награђени цијела је то истина. Збогом! Име није нужно да ми сазнате".

20. марта: Положио Шафарик црковни испит и примљен међу чланове лутеранског општества.

22. марта: Кад се пушти школа после подне наћемо Станојевића код наше куће. Разговор који се тицао Ипократа врло је био занимљив. Тако нам каже како је њега Шулц у школи похвалио због његове новеле (*Пушчана зрна*); по-

сле како је једном Малетић дошао на час да њега види; после како сад седи на крају скамије, и то не као остали ѡаци право, него избаци ноге ван скамије и окрене се попреко, па још ако узме које дјело из наше архиве, а он га са свим торженствено претура. Каза нам да пише и једну комедију (но мене и они' који су моји слабо ће се ова детињска сујета тицати).

Дође ми од куће три дуката. Ја одма закључи узети "Illustrierte Welt". Да се не би покајао дам Новаковићу одмах новце да промени.

24. *Марта*. Јутрос виђо "Familienjournal" што се Живановић на њи пренум. Нигди ништа. Моје "Mussenstunden" сто пута боље, ако је и сиромашније.

26. *Марта*. Ишао сам у Народну библиотеку и узео Миклошићева Monumenta serbica за Максима Здраковића, Шумадинку од 1850 за Јована Петровића, Путовања Хумболтова, Срп. Нар. Пјесме I, Преодницу србске историје, Ифландов "Theater" за нас, и "Revue des deux Mondes" за Новаковића. – У школи Малетић говорио Новаковићу да беседу гради за Петровдан – Каћански говори о роману какав је сада, а какав треба да је. Хвалио је "Даницу" и Јакова Игњатовића. Говорио је како француски романи изражавају живот, карактер, историју и све што је француско. Но на такав роман ми ћемо дуго чекати, једини Јаков Игњатовић даје надежде.

27. *Марта*. Попечитељ Матић дао је оставку. Сад је време, а можда за навек, да на кормило просвете дође Љубомир Ненадовић. Он се вељда неће дати залудити масним лажама "народски" људи, шта више мислимо да ће он, који познаје наш народ, најлакше разрешити чвор просветног питања за школе наше. – Чујемо да ће Константин Бранковић доћи за попечитеља. И он би вељан био, јер је Бранковић човек на кога се карактер и поштење слободно ослонити можемо.

29. *Марта*. За квартир не знам шта ћемо ради. Узели би на Сави једну собицу, али нам је врло далеко од Ипократа, а да узмемо чак горе (близу Ип. на врачару) далеко нам од школе.

30. *Марта*. Каза ми М. Здравковић да је онда, кад је у "Дневнику" стајало да је Књаз неком важном рјешенију присуствовао, закључено да се војска на 34 тисуће умножи, и да се Скупштина у Крагујевцу држи, ради неког изванредно важног дјела отечества нашег, и то одма по ђурђевидну, кад се гора заођене листом.

31. *Марта*. Растао сам се са Стевом Тодоровићем. Због тога ваздан плакао. Био код Јакова Живановића који ми је поклонио Тјерову Историју, Тускуланска испитанија (његов предвод) и две његове беседе: *На смрт Књагиње С. Љубице* и *Јакова Гершића*. "Кад дођем кући нађем Јована Петровића. Не знам како нам иде разговор, али ми кад се разговарамо све нађемо на Карађорђа и друге јунаке који се у нашој историји светле. И премда је тиранска рука гледала да поништи те драгоцености, опет онија мање прилежан и ревностан ученик и испитивач нађиће чисто злато, ако мало дубље у утробу земље завири."

Црнобрац писао Милошу (Поповићу уреднику Срп. Новине) да су му се његове новине огадиле, па не може (више) да их узима, јер свакоме који иоле чувства о језику има, морају се такви неслани изрази згадити (Милош као брат Ђ. Даничића морао је већ писати "Вуковизмом").

4. априла. "Оценитељ" оживи. 8-ми број дас изиђе а 9-ти ће сутра.

Ипократ Ђорђевић редован је члан."

6. априла.

Г. Чедомиљу Мијатовићу

Виђо да од "Слоге" ништа нема; виђо да је свагда бољи мршав мир него дебела кавга; виђо да треба од мањег на више, а не од вишег на ниже ини. Видио сам и ваша усилавања у смотрењу "Слоге". Душевно стање Срба јасно се показује, и онај покојни друг наш право је казао да ће се мучно слога међу Србима и подићи, а камо ли одржати моћи. Удаљен од друшевног саобраштаја, затварам се опет у моју пустину. Са дружином мислио сам да ће ми се и спокојство духа повратити, али кад слога и по други пут у свом подизању паде, шта ми онда дакле остаје? Ја сам се надао... али наде иничезаше као магла...

Ја сам све изгубио што је човеку драго, немам никди никога осим тугом измореног срца, за то вам више ништа говорити ни предлагати немогу, *мени је само пријатељство нужно*, да уморене силе мог духа подкријепи, и то такво као што мислим да сам га (*некад*) имао. Но никада такво добити не могу, јер он (Божидар Николић) само је један и један пут био. Њега нећу никада наћи, али опет мислим да сам нашао таквог, који ће мене тако примити, као што је и њега љубио. Ја мислим на вас... и надам се да ме одбацити нећете, но да ће те са истом љуба-

ви, с којом сте некада Божидара Николића обимали, примити сад његовог друга.

Косту Поповића:

Geheim briefewechsel soll unter uns dauern.

Wenn sind Sie deutschen belletristischen Zeitschriften benötigt, so ich mit meinen "Mussenstunden" und "Illustrierte Welt" ganz zu dienen stehe.

7. Априла прочитao прве три главе "Мила на Наранчића", роман Игњатовића, хумористичан. Преварио сам се у њему. Мислио сам да ћу тек што му драго наћи. Ја сам онде нашао ствари какве се тек тражити могу...

Сматрање самог себе: Видим да све више изопачавам, све сам више надувенији, високоумнији, све више ођу да ми се други повинује, а моје је знање све мање. Нема ниједног од оних благородног чувства која су ми негда напуњала прси, па и ако и(х) има, моја и(х) сујета тера да не остану у мом срцу. Чудна ствар! Ја сам постао неповјерљив, немилостив, човекомрзац! Ја презирим цео свет. У свакој речи коју ми други рекне видим само траг прикривене злобе. Но шта је узрок свему томе?

15. Априла. Умро Миливоје Живановић. Те речи као стрела пробише моје срце. Пре један, а сад опет други. Па и то најбољи од нас, да нас већма срце боли. Тек мишљасмо да су нам ране за Божидаром зарасле, кад и овај, као њежни цвјет згажен времена ногом, угину. Малетић је одредио Крстића да прави беседу.

Кад у подне дођемо кући, видимо на кујни отворена врата. "А, посјетио нас неко", дозватим кључ с оцака да отворим собу, заврнем један пут кључем, ал' се врата не отварају. "Међеर се нисам преварио" заврнем још један пут и отворим врата. Све артије и рукописи испреметани по кревету. Моји Споменика I. (недовршено дело) нема, тако исто оног малог Салустија и Непоса, са оним пјесмама и изображенјима. А тако исто и једног цваница из цепа К. Н. Ваљада је хтео лопов тражити кључ од ковчега у цепу од капута; па кад није нашао он узео цваницик. Ко би то могао бити? Да је прост крадљивац није могуће, јер на што му само оно? Имао је још оригинални новели, превода и п. Но види се да га се оно јако тицало. Молио сам Бога да ми крадљивца један пут у руке преда, да видим колико је моја песница јака?

Пратња је требала да буде у 4 сата.

Пре часа зовне ме Чедо питајући да ли је ко из нашег разреда беседу сачинио? Ја му рек-

нем да није, а он рекне: "Штета велика и срамота по целу гимназију ако не буде (беседе). Да није Новаковић беседу правио?" "Није, ал би могао" – "А Крстић?" "Од њега се немате ничему надати. Ја сам уверен да он ништа сачинити не може." – "Идите, молим вас, кажите К. Н-у ако може нека покуша што беседе (написати); има времена јошт два сата".

Ја одо и Новаковић обећа да ће начинити и оде. Изиђо и кажем то Чедомиљу, а он ми рекне: "Добро. Ја се на вас ослањам."

Ђаци пођу из школе Живановићевој кући. Ја свратим нашој кући да видим где је Новаковић, ал њега нема. Ја стигнем ћаке. Света је било много с обе стране пута. Кроз један прозор гледала је једна млада изплакана девојчица од прилике до 15 год. сва у црно обучена. Спровод је био великољепан, само што су наши (б. р. г.) незадовољни били, јер су Живановића лиценцисти носили а не његови другови. Певало се "Христос воскресе". Туцаковић је носио погребну књигу. Кад смо били поред оног прозора, гдје је она девојка била, угледа' ја како га (мртвца) она само погледа па се зацену од плача... Кад смо ишли поред књажевог конака, Крстић се прогура до мене.

- Камо ви, Коста, ваша бесједа?
- Ми беседе нисмо никда ни правили. –
- Како нисте? На смрт Божидареву? –
- Опрости. Ја нисам ништа писао. –
- Та онај некролог? –
- Ни за њега не знам ништа.
- Та да си ми га дао, бар би ми било од ползе при приљењу мисли – с тим се Крстић удаљи. ---

Положисмо тјело у гроб. Отац, о кукавни отац, он је свог сина спустио. Ни суза, ни плача, само порушено лице и јецање.

- Ал је тврдог срца. Ни сузу не пусти! –
- Е, мој брате. Његове су сузе пресушиле. Видиш да не зна ни да се окрене. Само се крсти. О једног оца! –

Кад сам се вратио с гробља, нађо једну воштану свечу.

- Узмидер – рече Ипократ – може ти, као сиромаху човеку послужити да што напишеш!
- Да, заиста. Знао је Бог шта немам, па ми је оправио!

Почирем писати некролог Мил. Живановићу и напишиш леп почетак, кад ми Нов. каза да нема мојих записки, 4, 5, 6, 7, 8 и почетак од 9. Тако ми мучно буде да сам једва на два на три исписао некролог. "О Боже, Боже, дај ми га само једном у моје руке." –

Јаков Игњатовић оправио Ђури Даничићу 5 објава на свој исторични роман "Б. Бранковић". Ђура се разљутио. "Шта ће ми ово, да му вратим" па онда бацио под астал, а Новаковић узео. Сад ћемо диво пренумерирати неколицину, а Ђуро са снимом Вуковцима нека глође поган (како су професори знали да изазову мржњу код ђака противу свега Вуковог Dr. B.)

16-ог априла. Ха, Новаковић, – говорио сам ја дигнувши се из постелье. Сад знам ко је све узео! Кад је Малетић казао Крстићу да иде да прави беседу, он се хтео ползовати нашим одсуством па је узсо моје записке да закрпи недостатак свог дара. Гледаћу да га ухватим. – --

"Српска звезда" је свршенана. Однешена Verleger-y. Овај рече да му оставимо рукопис до друге недеље док га он прочита. Новаковић му одобри. Мени и Ипократу то није било по вољи јер он може преписати што му се допадне. Ја каза(x) Ипократу план да поправи "Прстен председатеља дружине Слоге" и кад одосмо у новинарницу остависмо Ипократа у (нашој) соби нека поправља новелу, закључасмо собу и кључ метнусно на онак, ако би онај мајстор дошао нек му је отворена клопка да се увати. У новинарници чусмо да је # (дукат) порастао на 6 фор. 31 крајџару. Кад се вратисмо из новинарнице, Ипократ је био већ поправио новелу и каже нам како је један у црним немачким аљинама и качкету долазио на пенцир, да погледавши 2 – 3 пут унутра проговорио "Овде нема никога". – Који ли ће то бити?

17. априла К. Новаковић искао је јутрос од Михаила Крстића ону беседу што је Крстић говорио на смрт Живановића. Он се станове извињавати не знам овако не знам онако.

– Ха – намигнем ја Новаковићу – зар не видиш? –

Ја после изајем и станем код 7-ме гимн., да чекам Јанићија Кујунџића, одведем га на прозор па му рекнем како нам је неко у среду украо моје записке, у којима је најбогатији извор за сваку струку сачињавања, па онда једну чепну књигу Салустије и Непос са песмама и изредним изображенијама, после тога две надгробне беседе (које је К. И. донео из Шапца). Да је обичан лопов он би однео друге ствари. Али он

је однео само оно што му је требало, а знао је добро где шта стоји у нашој соби.

Кујунџић се јако зачуди, а ја продолжим:

– Ја сам скупљао све што се тиче пок. Божидара да му саставимо споменик. Оћете ли ми дати ону вашу беседу на смрт Божидареву?

– О даћу вам с драге воље, за то немајте бриге. Но дао сам је једном богословцу, па тај отишао сад за вакрс кући. Када се врати, онда ћу вам је дати. –

Чедо ми је казао да ће ми је дати ону Божидареву новелу и тако већ имаћу материје.

На часу напишиш М. Крстићу једну цедуљу у којој га замолим за његову беседу Божидару. Он се на учтив начин извини да његова беседа ништа не ваља. Он је њу читao само да не буде беседе. На то ја овако одговорим:

"То није могуће мој Господине! Беседа, коју су стотине људи изображенi слушали мислим да је достојна да је и ја прочитам. Но заиста неће то бити узорак, него нешто друго, које ја не могу да погодим. Ја у оној беседи не тражим богзна какаву високу рјеч, но чувство, које је при гробу друга могло напис срце побудити. Ако ли пак какав угурсузлук... то ти није било нужно тим начином К. П."

Крстић је читao моју цедуљу три пут. Најпре поцрвени па онда пребледи. Дрхућим прстима поцена моју цедуљу на најситнија парчета, па онда да ми не би у очи погледао, легне на скамију као да спава. Ја га за јутрос нисам хтео више дирати.

Увече. Новаковић неће да пише "додатак" због неколико речи које је Ипократ написао, и које по "његовом вкусу" не ваљају. Ја дакле да му учним по вољи, изоставио сам те речи. Да видимо оћел' и даље терати тим угурсузлуком, (говори се.) Синоћ су отишли Јовица Николајевић, Татар Инце и Јеремија Станојевић у град и однели акта совјета, у којима је било најважније засједање које је сад држано за умножење војске и постављање земље у стање одбране, а тако исто, кажу, и иска акта скупштине да су отпутовала тамо. Кад се то чуло одма је двострука стража код Вучића у шпиталу постављена, и он у гвожђе стављен. Патрола је одвећ строга и не да ником без фењера проћи. Књаз је, кажу телеграфирао одма у Цариград цару, да му се та два човека, који су његови, предаду, или ће их' он сам знati узети. То ће имати дебела следства.

19. Априла Дадо Чеду прилог Оценитељу 1-2 и Оценитеља 8-11 бр. и молио сам га да нам по који чланак у Оценитеља даде – Малетић нам је читao Осијана.

К. Н. остави и чланство "Оценитеља" и писање додатка. Нека га нека се истрчи. Он оне да ми буде кореспондент. Хвала лијепо. ЈО (Ипократ) те може замјенити, не бој се мој рођо. Са том твојом дебелом главом нећеш моћи ни најмањи дувар пробити, а камо ли вечно противност. Нећеш ли збогом! Оћеш ли: добро дошао, али само једанпут...

20. Априла Непријатељство с Крстићем већ је почето. Сад се тек наше стране са чарком занимају, док не дође до Кумбара и фунташа. А бога ми како сам ја почeo, заиста ће подалеко изјути.

К. Н. неће са ЈО ни да говори.

21. Априла После подне ја зовић Ч. М. Већ има два дана, како се писам видео с њиме. Кад га зовић рекнем му:

– Имате ли кад да се самном разговарате? –

– Имам и немам... но говорите. –

– Како вам се допада она новела? –

– "Прстен председатеља ћачке дружине Слоге"? –

– Да. –

– Читајући оно видео сам да рђаво мњеније имате о Крстићу. Но ја ћу вам дати све написано, како се Слога започела и зашто је пала. Крстић ми је пријатељ као и ви и Кујунцић, или верујте ми, рђаво мњеније имате о њему.

– То вам верујем, јер на жалост нисам ни имао прилике да се са добром његовом страном познам, него само с рђавом.

– То је могуће, али треба човек да сравни обадвоје. Ко је писао новелу?

– Нови новелиста. (Ипократ). –

– А "учитељ и ћаволи". –

– Тај исти. –

– Добро. Ја ћу вам сутра донети моје мњеније о "Оценитељу" и прилог већ сам почeo писати. Ваши ми се чланци јако допадају.

– Добро, ви гледајте, а ја ћу да вашем захтевању одговорим. –

22. Априла. С ЈО сам вечерас разговарао о којечему. Он ми је рекао да ће се заиста владати као такав који духа и можества има и да неће К. Н. молити да се с њим помири док К. Н. сам не призна да није имао право.

– Добро! Ал да видимо какав ће тај ваш подгријан мир бити. Ти заиста, који си га овом приликом познао, нећеш му онако поверење као пре поклонити. Но кад сам се сетио! Онај "Прстен" и т.д. рђаво приличи оном друштву и рђаво га карактерише. Видиш то је Новаковић идеја, и он је сам против ње устао. –

– Ја сам мислио да је он дубоко размислио о оном предмету, кад ми га је дао на израђење.

Он ми је казао да буде љубавни догађај узрок, а ја сам израдио план, и пред њим почeo писати новелу, па шта је имао против онога? Нека га, нека! Ја истина немам зле воље на њега, и желим му свако добро, али овако како је он почeo, рђаво ће испasti. –

Затим смо о Ч. М. разговарали. Ја сам му казао моје мњеније о Ч. и рекао сам да ћу не само оно писмо, које он пошиље, него и сва остала која се наше књижевне радње тичу у "Оценитеља" стављати.

Кад сам отишао к ЈО и однео му Илустр. Велт, виђо Кујунцића, Крстића, Поповића и још неке пред каваном "Код дјетета" на абацијској чаршији. Ја назва Кујунцићу "добро вече", а он сама главом ману т. ј. презирим те. Но ја ћу глати да... ујвјерим да нема право.

(Овде у запискама има турска азбука. Значи да је К. П. поред Мађарског почeo да учи и турски језик).

24. Априла. К. Н. добио грозницу. Селидба у нов квартиру (Марков дан) 26 Априла. Ишао сам с Ипократом палилулској цркви где је И. М. имала част играти. Данас ферлегер казао да не може "Ср. Звезду" узети (сломио ребро па не може по Србији путовати да продаје књиге) закључисмо да књигу понудимо Штолцу или Сопрону.

27. Априла Био сам на гробу Божидара Николића Наберем једну киту цвећа и ставим му на крст.

Овде, под овом земљом у ладном гробу
Лежи љубимац мајке, пријатељ ми мили
Природа се зелени, само он не показује,
Цвет млађани образа; земља претвара у земљу
Вени и ти о мој прежалостни цвјете
Онај јер, коме си намењен, увенуо је навјек.

После одем к Ипократу.

Многи од наши ћака оставише нас. Одоше да буду телеграфисти. Срећно! Да видимо колио ће нас свршити испит.

28. Априла. У војску се једнако примају својевољци. Као што чух овде ће бити 4 баталиона, а у Крагујевцу 4.

(од 29. Априла до 1-ог Септембра 1859
није К. П. бележио ништа у своје
записке. Наставио их је под
новом нумерацијом свешчица тек
кад се вратио од куће из Јежевице
после распуста).

1-ог Септембра. 30-ог авг. дође од куће. Виђо се најпре с Ипократом, па с њим пођо Максиму. Сретосмо Кујунцића.. Затим кад прођо горе к зданију виђе ме Ч. Мијатовић, али ми се не учини ни вешт... Ха, мој брате?! К. Новаковић

дође у вече док сам се ја код Ипократа задржао, његове рукописе прегледајући. Дознадо да је Мајданпек узет под аренду на 30 година капетаном Мањаном, и да ће он да прочисти Мораву, да по њој пароброди иду, и да ће гвоздени пут градити.

2. Септ. Они бивши уапшени па ослобођени совјетници, данас пошто је Књаз Мијаило отишao у Крагујевац, отишли су у град.

3. Септ. Ипократ, као што ми каза, разкрстио је с песником (Драгутин Станојевић), и то највише због песниковог оца. Песник је поступак његовог оца хвалио, а Ипократ кудио. Тако се свршило. Нађо новина: "Чича Срећков лист", "Српско-народни лист", Зорицу тс ку-пи(х). Кажу да је библиотека Петра Књажевића.

6. Септ. Моје старијске рукописе однео Новаковић Ђури (антиквару?) Ја и(х) ценим два дуката. Мислим да ће ми дати. Прочитах Ипократове преводе "Добродјетелна супруга" и "Две жеље". Походио нас г. Кујунцић. Колико смо се тој посети обрадовали толико смо се после ожалостили јер смо видили да је дошао само да нас искуша шта смо написали ова два месеца. То можемо за рђав знак његовог изображења сматрати. Били би му већма обавезни да је с правим мислима и питањем на среду ступио.

19. Септ. Моје записке занемарио сам од неког времена за то да се не би патњама које сад трпим негда, споменом на њи(х) узнемирао, него да би и(х) на свагда заборавио.

Мој је живот дугачак ланац, у ком су бједе једна са другом скопчане. Па ипак, у том животу опет се по нешто тако романтично и лепо дододи да га се опоменути морам и још следства отуда у фантазију изводити, као дете које за шареним лептиром трчи... тако сам ти и ја. За једну једину празну сенку, дајем цео мој живот... Па нашто ми најпосле живот кад дражести нема? На што ми мисли кад идеал сватити не могу.

25. Септ. Е, вала, бива! Књаз је велико добро учинио што је скупштину разтерао. Јер бога ми то није мала сума за и онако пропалу нашу земљу, коју они дембели поједу... А што је Јанковић затворен, за то му стоструку хвала. Није шале молим те. Предложити да се сви учени људи истерају из Србије, па тако и онај покојни Вук Маринковић. Шта је коме учинио капетан Зах? И од куд то да гејак предлаже како ће се овај или онај сметнути истерати и п...? Не знам да ли ће Јанковић достојно наказан бити за своје толике сплетке.

26. Септ. Одоше у Русију Никодије Петровић и Живко Жујевић свакоме је дато за трошак по 56# и 2 талира.

30. Септ. Ноћас сам снивао: како био сам у неком зданију са Николом Крстићем професором, Ј. Петровићем и још неким. Ми смо као ручали. За ручак је било млеко, у које смо умакали лебац с прстима. Крстић мене упита "За што Ипократ Ђорђевац није био у недељу у цркви?" "Испратио је брата у Земун" одговорим ја. "Али опет дужност је преча" реске он и остави ме. Неко дође те лиже астал. Ја онда очитам "очек наш" и прекрстим се. Мало после се пробудим. Јутрос нађо Ипократа и каже ми да је испратио брата (од тетке Николе Деспиног) даље ми је казивао како је побудио Сопрона те је тражио дозволу да "Подунавку" опет покрене. О! Кад би то било! Ја би му ако ништа друго, а оно бар скупио 20 пренумераната, који добро плаћају. Даље каза ми Ипократ да је синоћ набасао негде те купио око 80 бројева "С. Новина" у којима има новела, драма и п. Даље каже ми да је ту нашао и "Шумадинку" за целу 1857 год. даље "Подунавку" за 1858 и све то се може добити по један цванцик оку! Дао сам Ипократу потребне налоге. Данас се глас раширио да је Спасић сметнут с началства просвете, па на његово место дошао Јоксић ("Ура" "Живео" "Цркао" код ћака нема краја)

1-ог Октобра: Јутрос одо Максиму Здравковићу, који ми рече да ми има нешто важно казати,

– Шта има? – повичем ја љуботиљив.

– Јутрос сам читao у Пестерлојду допис из Крагујевца у смотрењу Александра Андрића.

– За њега? Казуј, казуј.

Каже да је Цветко Рајовић, који је предао Аустрији Андрића зват пред скupштину и да је скupштина исказао: Будући да Милош Поповић у Београду новине издаје, па издавањем други новина да би он пао, или важност изгубио, зато је Андрић уклонио. Дакле из једине користи Милошеве! Скупштина кад је то чула, одма се узбунила због таквог дјела, и после дуге препирке рјеши се; да се Милошу Поповићу одузме правитељствена помоћ (700 талира) као ономс, који је ње недостојан.

Максим мишљаше да нема тако подли(х) људи, а ја сам помислио: О освето, о правичност! Зар си на свагда са земље утекла? Та само да ми је да тога Милоша Поповића на Андрићевом месту видим...

Ипократ ми је набавио "Шумадинку" и "Подунавку". Dank! Купи(х) панталоне за дукат а фес за 4 цванцике.

Дакле Милован Спасић није више началник просвете. То ми је мило. Врло би добро било да Коста Цукић дође за попечитеља просвете (сад нема ни попечитеља ни началника. Први је ваниран, а други је касиран) да пак Јован Ристић то место заузме није ни мало паметно желити, јер је по речима... прави језуита.

Збила. Прочитao сам најновију Новаковићеву новелу, мислио сам да има штогод боље 'нега лањске, ал да видиш чуда: девет пута горе, чудо ми је да онај који је толике књиге преко руку третурио, а и сад претура, да није научио ни мисли на артију систематично уређивати.

Писмо Чедомиру Мијатовићу:

Г. Чедо!

Ви сте ми пре отправили "Illustr. Welt", а и ја сам вама Шилера кога сте ми дати доброту имали. Ја вам благодим, Ваша пријатељска поступања спрем мене готово чини ми се да не заслужујем; шта више у са свим другим обстојатељствама налазеши се, и у својој надежди преварен с друге неке стране, принуђен сам од сваке свезе дружевне (...) одрешити се; ја би волио да могу и ваша поетична понимања бар мимоград прегледати, ал обстојатељства са свим другу око мене играју ролу, и која како ми се чини да мени баш најпријатнија бити неће; зато оно што ми је од вас преко прага прошлости дошло, нећу никако пуштати ни преиначити а то: Ваше благородне мисли за напредак народа нашег. Истина, зрелији ће човек свагда такове мисли осуђивати, али чувством напојен родољубац не само да и(х) оборити неће него ће и(х) јошт и помоћи. Ако вам буде могућно изнађите ми моја два броја додатка к "Оценитељу" у којима је она новела, која је ваше мисли према мени изменила, и пошљите ми и(х). Примите мој поздрав, и

(ово писмо предаће К.Н.)

сматрајте као да нити је било

нити има више

Косте Поповића

а то је бар вама лако.

Београд, 8. октобра 1859.

Одговор на то писмо:

5. Октобра 1859.

у Београду:

Господине!

Добио сам ваше писманце. Онај тон, који у њему влада изненадио ме, и ја не знам шта да мислим. Шаљем вам ваше "додатке к Оценитељу" натраг, благодарним вам на почетни,

желим вам да продужите срећно вашу лепу радњу, и молим вас да не примите за зло, што је Оценитељ тако дugo код мене остао. Уздајући се у Бога, да ћемо се пре ил после састати на пољу, коме ви тако благородној тежњу не гујете, и да ћемо тада пружити један другом руке, те тако да образујемо велико родољубиво коло. Ово није сан, нити су сујетне мисли. Ја имам доста узрока то да држим.

Остажем ваш почитатељ

Чедомир Мијатовић

који је био, и који је и сада.

6. Октобра. Ја сам са свим несретан. Никога nemam, кога би у нужди молио да ми новаца позајми; но можда би и нашао, али с каквим образом да узмем кад ни М. Здравковићу вратио нисам што ми је пре Петровдана дао. Шта да радим дакле? Новаца за издржавање за служити не могу, почем ми нико у овим сиромашним аљинама ништа повјерити неће. О овој је много! Последњи мој новац неће ни до недеље дотрајати. Помоћи ни од куд. *А толико моје имање!*

Та триста срца да имам сва би ми до сад попуштала. О бједо!

9. Окт. И у несрети међер може човек бити срећан. Срећу у прсима имам. Јутрос кад изиђосмо из школе М. П. нађе ме па ми рече да идемо код г. Стеве Тодоровића молера да учимо начертање. Ја му реко да немам новаца да плаћам, а он ми одговори да то и не треба, почем је г. Т. казао да ће он бесплатно учити по ког сиромашног љака. Ја онда с њим и с Ант. Пеливан, те право у обиталиште г. Т. (на пијаци). Он је седио на горњем боју. Ућемо у собу за учење. Наука је наука свуда. Четири бела зида... У тој соби начертање једно дете, које се одма диже да господину јави. Ја сам међутим разгледао ликове од мени познати аутора, као: Чед. Мијатовића, Л. Каљевића, А. Симоновића и др. Ликови су грађени у природној величини с лесковим угљеном. Моји ме другари проведоше кроз једну собу у салу, радионицу г. Т. Ја сам истина и пре познавао г. Т. али не лично. Сад ми је пак прилика да га лично познам. Ја сам рђав описивач, али опет желим описати онај тренутак кад ме је примио и у число своји(х) слушатеља уписао. М. П. казао му је био све о мени, што је нужно било. Он за тим окрене мени говорећи: да је његова жеља изобразити способне српске младиће за живописце, и да неће у том труда жалити да нам основност начертања докаже и улије, прибављавши да се од нас нада да ћемо га приљежено посјећавати. За тим је сваком од нас дао по јед-

ну даску с ногарима, артије и плајваз. Он нам је показивао, али не као учитељ већ као другар, па тако и нама иде начертане као од шале. Галерија ликова, које је он сам израдио прилично је голема и, што живописцима на похвали служи, снимак сваког лика, који је он израдио, налази се код њега, тако да човек за час може своје његово дјеланje прегледати. Сад је радио г. Напакостопула, нашег професора грчког језика и његову жену; али она кичина у његовим рукама, мора да чаробну силу има, кад онако чаробне слике испод ње излазе. Чудесни његов лик на апOTESКИ на пијаци! Женска једна, чувства пуним оком у даљину гледа; око уста јој сладости осмјех лебди, а прси стјесњене рекао би да се движу од неког надземног чувства!... Ура! И ја сам лакле ћак тога славног живописца!?

10. Окт. Јутрос ми даде Ј. П. пет цванцика од оног дуга...

Ишао сам од 11–12 код Тодоровића. Прегледали смо његову цепну књигу, у којој су била његова живописна упражненија. Ту сам видио у малом најживље рукотворе живописа, дражесне девојке, намрштене старце и славне мужеве; даље: цркве, манастире, предјеле и подобне слике. Нисам их се могао сит нагледати ни доста надивити оном савршенству черта, оној истоветности образа а тако и неутрудности живописца, који је понеке ликове више пута радио, т. ј. један исти материјал вишекратно прерађиван...

У вече сврших читање "Тајни Париски" Евгена Сија.

11. Окт. Јутрос у цркви К. П. показа ми Љубу Ненадовића и каза ми да је он постављен за началника попеч. просвјештенија. О, ако то буде?! Српско ће књижество процветати, а ми бићемо срећни што смо под власчу таквога мужа. Није шала с каквом се жељом његова "Шумадинка" сад тражи и чита, па и сваки поједини број није ни мало изгубио свој цјену, шта више још је већма подпалио жељу за "Шумадинку". Да он сад нешто на ново "Шумадинку" издавати почне, имао би иљадама предуписника. Та и последњи би му новац дао, само да издавати оће...

Кад је се пуштила црква појем с Ипократом горе његовој кући, ал кад видимо пред књажевским дворцем катане, а после пред касарном упраћене војнике и гомилу народа, појемо и сами пред касарну. Војска је била у стојећем одјелу. Мало за тим доће књаз – наследник са својом супругом. Она је била у србском одјелу, које јој је прекрасно доликована

ло. Присуствовали су освећењу барјака, који су њи двоје војни поклонили. Барјак је освећено Митрополит. Тонови су грували. Пандури су викали "У крај! С пута". Ја нисам могао ићи код Ипократа, јер је већ доцкан било.

После подне. Походио сам Ипократа. Он ми је показао један лист "Србска народна новина за књижевство, забаву и моду у Пешти 1838. изд. Павловић." Ту сам видио почетак рјечника наше литературе, који је извађен из једног већег дјела, које није печатано. Ту има списатеља које ја нисам познавао, и чије је име већ забораву предато, а опет су ваљани људи били. О њима ћу говорити други пут.

13. Октобра. Примио сам Чедин одговор (види "Преписку") и сад сам се с њим памирио. Истине доста ми је жао, али... Данас је знаменит дан. *Милош Поповић новинар свргнут и под суд стављен,* на место њега пак новине да уређује Владимир Јовановић секретар финансије за време. Даље дознадо да ће од новог лета т. ј. 1860. у Земуну умрла *Подунавка воскреснута*, и најпосле да се у Пожаревцу подиже?... А најзнатније је да ни паре немамо и не знамо, како ћемо истрочати из овог месеца...

26. Октобра. Прими два дуката од М. Ђ. Милићевића (сигурно за сурадњу на његовој "Школи").

26. Октобра 1859. И данас је дан, који је за нас тако знаменит да га морам записати. *Ипократ ми је предложио устројење једног ученог друштва ћаког.* Ономад ми је предложио да "Српску Звезду" неком Господину однесе и да му је посвети (сигурно ујка Томчету). И будући при том ништа изгубити немамо, то можемо покушати. Одобрио сам му и Ј. Т. обећава да ће у нашу дружину ступити. План ћу записати доцније. Само ако тврд темељ буде, моћи ћемо далеко дотерати. У дружину који ступа плаћа на месец 3 цванцике, обвезан је писати оригинално и преводити. Све извршава председатељ. Членови да се безусловно покоравају. Ми имао надежде, а имамо и снаге доста да би радити могли.

Бачко созакљатије да се не иде на Ђирићеве часове, јер је Ђирић ударио 2 пут Шилића, што се мало задочнило. Кад је Ђирић ушао у разред ниједног ћака. Малетић окупио благодјејање, те је бар пред 6 ћака могао држати час, осталима забележити одсуство. Ђаци 28 поднесу прошеније гимназ. савету да извиди ствар. Сви се потписаше, само К. Н. није хтео (наравно, ако изгуби благодјејање од чега ће живети D-г. В.) то се прошеније преда Засједанију. После подне сви ћаци одоше кући

"само је један издајник остао". 30-ог Октобра сви професори (сем Ђирића) уђоше у VI. р. и саопштише да је совјет гими. рјешио да сви ѡаци морају долазити на час Ђирићев, а совјет ће већ рјешити ту ствар. Љаци су после тога долазили на све часове, али Ђирић није, заступали су га други професори.

1-ог Новембра. Састала се дружина и прво засједање, имала. Предсједатељ К. Поповић, чланови исти, Ипократ (ю) Сомборац, простак Мачвак из Рудника и Шабац.

6. Новембра 1858. Нови попечитељ Господин Матић посјетио гимназију. Малетић га поздравио беседом. Матић три пут жешћу изговори.

У смотрењу "Српске Звезде" рјешили смо да је још месец дана чувамо, да видимо како ће друштво напредовати па онда тек да поднесемо... (наравно меценату кога је Ипократ предложио, бир Томччету Леко, али је друштво доцније са свим напустило ту намеру јер је ушло у далеко озбиљније књижевне радове, па му није било више до штампања тих превода Д-р В.)

13-ог Новембра. Писмо од попа Виће. Павле бајаги све једнако купи и тражи новац за мене, али тек 17-ог ов. мес. ако могне што послати, а ја имам само још 6 гроша. Дошло је до ноката. Јако сам несрћан.

17-ог Новембра. Заиста јако сам несрћан.

21-ог Новембра. Опет ми са несрћем помажују, и онај који мисли добро да ми учини, тај ми нехотице злоби... Јутрос дође — па ми рече да ме његов отац и он зову на ручак. О! Пико не зна осим мене, каква ми је тим позивом рана срцу учињена. О брате! Ти си мислио да ми учиниш добро, а сто пута си ме већма унесрећио...

СВЕЧАСОВЕ ЗАПИСКЕ

1860.

9. јануара. Јутрос на часу из физике није било никога, осим мене.

Зато Јанко Шафарик није ни држао предавање, него се разговарао самим.

Ја, како сам се са Шафариком на само напао, упитам га како је јуче испао састанак Друштва С. С.! Шафарик уздахну па ми рече: испало је не може бити горе. Овај наш млади нараштај, који би требало својим животним идејама, својом науком и изображеншћу нас старије чланове да одмени, па на оном што смо ми подигли и он даље зида, тај нараштај не

само да ништа не ради, него још и не мари за ово наше мало учену друштво, и сам секретар г. Даничић се на то у свом известију до зла Бога тужио. Наше друштво Срб. Слов. у таквом је стању као да ће да издане, да га нестане. Сав је рад спао на нас старе чланове. Даље погрешило је друштво што је мене изабрало за подпредсједатеља. Ја за то нисам. За што не изабраше Матића, Ристића, Цукића? Они би по свом данашњем положају могли том позиву одговарати; ја сам пак са свим приватан човек. Да одем код овог или оног великаша, Бог зна кад би ми дошла прилика да му коју реч проговорим, и Бог зна те ми не би одговорио. "Та манире се Бога вам, ево вам управе просвете па се на њу обратите, а ја и онако имам пречи" послова него што је то *ваше* Друштво Срб. Слов". Ето тако нам стоје ствари.

Кад то Шафарик изговори, онда ја рекнем како смо и ми желили основати дружину, па како иски, а особито III. лицеј, не само да нам нису хтели помоћи, него су гледали да нам свакојако на пут стану. На то Шафарик рекне:

"Да; чуо сам за вашу дружину, и видите, тако је свуда. Да ви видите како у Мађарској ѡаци праве друштва, певају, декламирају, импровизирају, читају, критикују, и то сви као браћа. Овде пак неће нико ни за шта да зна. Свако виче: Е, недозрели смо, уче стране језике да могу само надувенији бити а не да користе своме отаџству. Да ви видите Мађарске грофове и бароне, који имају и по 100.000 форина-та прихода годишње, који могу живити како им је воља, али они опет за то не дембелишу, него и сами помажу радити: пишу књиге, уређују новине, расписују награде за добра дела и т. д. Ја сам са многим ученим Славенима, који су се помацарили у Мађарској, говорио и питао: За што остављају своју браћу, свој род, своје име? "Е – одговарали су ми – шта имамо ми у том нашем јадном Славенству? Вечиту сиротину. Толико година мораши чекати док ти се појави каква добра књига, па какав родољубац; шта више, ако се покаже какав човек, који жели помоћи свом народу, тога исмејаву, презиру и гоне до гроба. Волимо дакле 'вамо гли је човеку свачега пуно срце, и племенити' мужева и дјела и виспрени' појама" и тако управо и јест. Ми ако ништа не радимо, него све говоримо рано је, е не може се, е ово, с оно, онда најпосле искамо ништа имати, а ове наоколо бујно напредујуће литературе, најпосле ће нас поплавити. Мораћемо се понемчити, помађарити, повранцузити. Кад вас после упита

ко сте, а ви кажете да сте Србин, он ће вас питати; по чemu сте Ви Србин, кад ничега немате што би вас одликовао од овог или оног народа? Да Доситеј није изучавао страну литературу, зар би он онакве књиге могао написати? Зар се може ишта учинити са скрштеним рукама? Моја господо, радити треба."То је у кратко говор г. Шафарика.

7.2. 1860. Поодавно сам приметио да се Ипократ нешто од мене дури. Кад му ја што говорим или га савстујем, као од беде слуша и оно о чему га ја убедим неће да изврши. Али сам то одбијао на то да није баш ни дужан да ме слуша; но сад његово неко расположење спрам мене пође са свим чудним путем.

Ономад кад сам му ја казивао о стању касе, рекнем му да ја за два месеца новце у друштвеној касу положио нисам. То сам му као у поверењу казао, а ја сам од касе и трошио нешто, али под тим условијем да вратим чим добијем.

Ипократ се био навикао да чим дође у собу, одмах претура по асталу. То ми се најпосле досади, те му синоћ рекисм да остави астал, али будући да није хтео, то га ја силом одгурнем. И имао сам савршено право, јер г. Ипократ тако је обично астал испретуривао, да ми је по читаво веће требало да све у ред доведем. Хе, али је с тиме г. Ипократу увећена част...

Од како је Навле Шафарик ступио у нашу дружину, ова не држи своја засједанија у јутру већ увече. Јутрос дакле врло се зачудим кад Ипократ и Станојевић к мени дођу, и пошто су два сата седили, опет оду. Можда за то што се код мене налазио Ј. П. и Раденко нису хтели говорити.

После подне држе се обично засједанија у 2 сата. Но данас и 3 сата изби, а Ипократа и Станојевића никако не би. Прође још четврт сата.. Нема и(х)... Ми изгубимо стрпљење Потпишемо протокол и дамо прилоге. Кад се тек они укажу. Тек у 4 сата и по.

Е већ и они потпишу протокол и даду прилоге како тако. Но сад да ви'ш чуда! Ипократ давши себи сасвим знатан изглед, рекне да има да предлаже. Е ајде де... Кад ти он мој брате почне на ме:

– С каквим ти правом можеш члена, који оће да види архиву бити? –

То је био почетак. Сад и Станојевић поче; те ту свеопшта бука. Ја говори' докле мага', а после не хте. Шафарик заузимао се за мене, али ишта није могао учинити. Сад ти пак један од оне двојице рекне да се прогледа каса. Ја са свим спокојно извалим новце те им избројим. Кажем кул је шта што нема. Али недосатак од

девет цваншика даде повода међусобним погледима речене двојице. Ја будем представљен као крадљивац, премда речене новце нисам одрицао. Сад се опет понова подигне распра, која се сврши са преобразењем дужности председатеља.

Тако ти би са мном, или боље са дружином. Ја сам друштву правица дао, кореспондента набавио, и много којешта добро чинио, које би мујаје помогло, да се само користити умело. Но сам овим баш је себи у корен ударило, само је себи угарац подстакло. Ја ћу само да се смејем са крвљу од оних рана, које су ми она двојица произвели, кад друштво падати почне. Ако је игде некористољубивијег било, то сам ја заиста некористољубив био, па опет каква награда?... Но, видију г. Ипократе ваше мудрости, видију како ћете ви друштвом управљати, кад га ја оставим, као што ћу и учинити. Нећу помагати таквим неблагодарницима, и проклет био ко им помогао. Ја сам чинио што сам хтео, а не што сам морао. Варате се господо да ћете и где више мене наћи. Што сам пак ја стријеливошћу са постојанством и другим којечим чинио, то заиста други ни четврт учинио не би.

8. фебр. Једва већ једном и мене огрија сунце. Писмо од попа Вићентија. Оправља ми три луката које је он узяјмио.

9. фебр. Свршио превод драме "Мина од Барнхелма". Носио сам је Малетићу. Казао да се препише. После ваљда биће што и награде.

– Написао сам да оставим председатељство друштва. За то ћу читав меморандум сачинити и у четвртак друштву предати па после што Бог да. Повратићу се к себи самом, свом духу и занимању. Неће ми онда свађе тврдоглави члнова досађивати, а ни ја њима.

11-2. Данас је дан пун важности за нас, јер лани на данашњи дан смо се познали с Ипократом, па опет ваљда судба хтеде у тај исти дан ја с њим раскрсти'. Друштво је мене нашло за повиног, дакле сљедује да не могу бити председатељ, и ја сам отказао, почем сам колико сам могао и знао са друштвом управљао. Друштво хоће да избере за председатеља г. Чедомиља Мијатовића, но да л' ће се овај примити, то се рјаво надам. Нека славног друштва. Ја ћу већ од сад гледати да будем радиц, гледаћу да због вишег времена више доносим. Да видимо. Данас је са свим раскинута веза између мене и Ип. Ђорђевића. Ура!..

12-2. Што сам јуче слутио то се данас обичнило. Мијатовић је одговорио на писмо ко-

јим га је друштво за председника позвало, али како! Да он друштву од свег срца захваљује. Па онда да је под К. Поповићем све тако уредно било да – он мисли – да би друштво врло погрешило узвешти од њега председатељство па дати ком другом, а нарочито оном који нити би могао нити баш тако и умео дужности извршивати.

Ја сам још јуче казао друштву да се тога посла ману, јер по самој урођеној гордости сваког човека а камо ли младића, он не би хтео, не би се могао понизити, као Лицеиста иhti и дружити се с оним из пете гимназије, он, који је већ и у више кругове примљен, он да се на ниже врати?! Ко ће то учинити? Е, али наша господа то нехтеше ни мислити, него надајући се вальда ће он то једва дочекати, или да ће морати примити се кад то дружина *ohe*.

14-2. Данас после подне било засједаније. Читao се одговор Чеде Мијатовића. Ипократ и Станојевић особито су лепо и углажено чувство показали, е не роди! Сваки час су им очи тек упрте биле у мене да виде да ли ја "триумфирам", што се друштво у лудој надежди преварило. Особито пак Ипократово кривљење лица и уста врло ми се допада. *И Шафарик је присто уз њи*...

15-2. Дође Ипократ. Хтео да чита моје "Мисли" (продужење), али видећи да су за Чедомиља спремљене, поћем у школу Новаковић му даде критику коју сам ја писао на његову најновију новелу "Пустињник". Критизирана је најијрње. Кад поћем у школу онда се ја с Ипократом одвојим од Новаковића и одемо поред Семинарије. Ту ми он каже како ће да преради "Возара" уједно питајући ме за моје мињеније, које му ја и кажем. После дође реч на писмо које сам ја Г. Чеди носио са дјелима.

– Па како? Је ли Новаковић све казао што треба?

– Не знам шта оћеш тиме да кажеш, али он је казао колико је нужно било.

– Но је ли казао за тебе?

– За мене се више нема шта говорити, и срамота би било кореспонденције којечим пунити. После му рекнем: Видећеш како сам те критизирао. Доиста да имаш крила не би ти перо изнело меса.

– Па ти, кад си мог "Пустињика" лајске године могао у "Оценитеља" метнути, кад је онолико пространи разговора било, вальда ће сад кад је онако скраћено, колико толико вально бити.

– Не мешај ти лани с овом годином. Ја кад сам ту критику градио, ја сам себи уобразио да је нигде пре читала нисам, да писца њеног непознајем, а то ми је и нуждно било.

– Знам, знам, од када је новела текла.

– Од када му драго, то питање, и да га пријим, умесно није, јер ако је оцена добра, шта ти можеш против тога имати?

Ипократ поћути, па онда опет окрене разговор на Чедомиља.

– Па је ли Новаковић за кореспонденције писао Чедомиљу?

– Кореспонденција је уређена, а г. Чедо ње се одрекао није. дакле не видим ту никакве нужде.

– Е, ал треба му открыти све како наша дружина стоји. Па и то да видимо да ли је он теби или нама за љубав кореспондент?

– Откривати се нема шта.

– Има, има, треба човек да зна, а ја сам видио како је теби ономад мило било, кад нам је он отказао председатељство.

– А, добро кад ме подстси. Јесте ли видели како сам "триумфирао", као што се ви и Станојевић изражавасте?

– Па није требало подсемевати се друштву, кад и ти у *и сму* учествујеш.

– То бар није моје мињеније било, да се он позове за председатеља.

– Није твоје, али је друштва.

– Па друштво је и онако лудо било, једног човека из виши кругова у ниже повући, познати га из првог лицеја у друштво са ѡаком из пете гимназије.

– Али ми га нисмо звали за друга, него за старешину.

– Па то је све једно, оно што сам и ја био.

– Па бар сад треба кореспонденцију утврдити.

Ја се наслејем.

– Добро, добро; ми ћемо да видимо коме је он кореспондент био и за чију љубав.

– Ја видим да је друштво баш озбиља на мене скочило!

– Па шта ћемо кад ти себи све присвајаш, кад ти кажеш да је он за твоју љубав кореспондент.

– Него је за љубав Ипократа Ђорђевића и Павла Шафарика? Лепа посла. Ја сам набавио друштву кореспондента, а други нико, па га није отео друштву, него ено му га, нек се с њиме ползује. Ако ли баш друштво жели да му покажем да је то мени за љубав било, то му могу сваки час посведочити; могу јединим ударицем пеира уништити кореспонденцију с Чедом, само ако

друштво оће самном иску парницу да тера. Мој г. Ипократе! Ти мислиш да смо ми њему учили чест са кореспонденцијом, а не он нама, ти мислиш да он црче за наше расире. Треба твоју памет да срачунаш на игулу степена, па тек после оно које ње што се догађа, за нешто вине да сматраш. Но ја видим, да ти мислиш да ти је памет на осамдесет Ремирових степена. А такво што свагда преокренуто излази. Тако мој г. Ипократе!

С тим већ приспемо у школу и растанемо се.

После школе, мој брате, Станојевић и Ипократ дошли пре мене кући. Па кад ти ме мој брате дочекаше за критику, е већ ја сам сву моју енергију употребити морао, да ладнокрван останем.

18/2. Ствари са Ипократом не стоје најбоље. Ми смо нашли да је са свим чудновато оно право, којим је друштво своју, "једнакост" обзинило као да се том једном речи може испунити провала, која између пете, шесте и седме гимназије постоји. 15-ог увече у мало ме није Станојевић у топ турни због критике на Ипократову новелу. Синоћ иако кад је Станојевић прочитао и дјело, и критику моју и Ипократов одговор, онда и сам рече да дјело доиста не ваља, али само критика не би требала да је онаква. Ми смо се, ја и Новаковић рјешили примати од суд Ипократа као што се пристоји ћацима из седме гимназије, који су у саобраштају с оним из пете. Истина тако не би требало, али кад г. Ипократ са свим озбиљно лиже искуд нос, то морамо.

Дозналосмо од Станојевића да и он није баш најбоље с Ипократом, особито што се оне новеле тиче, да у мало нису песничима доказивали.

Синоћ је Новаковић свршио своју драму "Станко Црнојевић" која се Станојевићу са свим допада.

26/2. Одем код Малетића и упитам какав је мој превод оне драме. Он рекне да је добар, али – каже – боље би било да се посреби, јер народ наш иерадо гледа под немачком одећом дјела. После ми рекне да ће се мени дати награда за ово дјело, а можда ће га и театар издати за корист театра, који оће да се зида. "А на објави кад се представља метнуће се: Драма од тога и тога посрбию Коста Поповић". Дакле само да изменим имена, и у место седмогодишњег рата, одакле је Лесенинг свој предмет узео, да метнем годину 1848 из Италије и т. д. Шулц на часу хвалио мој труд и приљежање (као и мене кад ме је уватио да на његовом часу испод скамије читам некакав роман на немачком Dr. B.)

11-ог Априла 1860. Имамо позориштино друштво, учену и свирачко. Позориштино основање неколико ђака, уложивши сваки по рубљу на ту цјель. Глава је и управитељ Милан Нико-

лић, ученик шестог разреда гимназије. Изправа чинили су представљења већ како су могли, света је долазило и погденто актери су кварили, нису имали аљина и проче, но после 3-4 представљења већ је друкчије ишло. свет је вине долазио, и они изиђу на глас. Число актера порасте на тринаест. Особито се одликовао Милан Николић, који је тако женскиње представљао да и у самом великом театру нису могли боље женскиње представљати. Сад се додати да из великог театра оне женскиње које су биле изиђу, што су господи актори можда непријестојно с њима поступави те професор теразије Карамарковић позове Милана Николића па му рекне да су они у гимназији, у заседању рјешили да се тај њихов ћачки театар развали, а Милан Николић да пређе у велики театар. После опет Малетић зови Милана Николића и стање му говорити да то није за њи' да се они ману тога, да то не може бити. Милан Николић рекне му да му је Мата Карамарковић казао како су рјешили у заседању да он иде у велики театар, Малетић одговори да Карамарковић лаже, и да они о том нису ништа рјешавали. Сад је било настало најгоре време. Актери у струју незнаду шта ће од њи шта ли од театра бити. Па и да буде што, Милан Николић хтео је да иде у главни театар. Па тако њима наглавнији не би остао. Сад они оправе једну депутацију Љубомиру Ненадовићу коју он одма обиадежди и подкрјепи, обећав да ће за њи говорити и самом Књазу и да ће писати директору гимназије и управитељу полиције да и' не би у представљању сметали. Сад друштво оживи на ново. Милан Николић, који је најмрравао да иде у главни театар, сад са свим промјени мисли. На ново се почне играти све са бољим усјежом. Још једна депутација боље утврди друштво, а још и Стеван Каћански професор, кад и' пооди, обећавши да ће и сам доћи 10-ог Априла на представљење, ако узмогне, оживи друштво да се ни самог ћавола није страшило. Каћански је изјавио жељу да би се боља соба за представљања набавила.

Тако искра се бар младеж подиже, кад нам старци ишеши да привреде. Млађани дух је тек способан за ваљана дјела, а не оклупани старац који је на сав свет омрз'о.

Гледаћи да том друштву коју драму дам да се представља или која до данас није представљана, да би тако побудио већу пажљивост публике спрам њи', а завист у актерима великог театра. Синоћ су и' походили (на представљењу "Владислава Краља бугарског") Јанићије Кујуншић и Мијаило Крстић.

(Владан Ђорђевић, Успомене, Нови Сад, 1927)

1860.

9. дец. 1860. Била је опет једна гунгула у Лицеју с Кујуншићем. Он донео у школу пиштоль па после задиркивао ѣаке, а из тога се породи велика гунгула.

10/12. Осуђен Кујуншић на затвор од 5 дана (а Јона Максимовић који се с њиме ухватио у коштац на 4 дана). О томе нам је Јосимовић на математики много говорио, и заиста и треба да нам првени образ, кад се и у највишем Заводу такви скандали догађају, да се и сама полиција у помоћ звати мора.

16/12. Даничићева мајка казала Новаковићу да су звали Ђоку Поповића из Новог Сада да буде уредник Српских Новина. Ђока би био луд кад би овамо дошао, да му даду за једну годину уредништво, па после да га истерају да се потуца од немила до недрага.

Јуче шетао Алимпије Савић *небетом* *огрнут* по Теразији. О том се ћаци јутрос у мал не побише.

"Народски људи" објављују да ће да издају "Народну скупштину" и "Трговачке новине". Ето сад

... је време одупрети ногом у ледину тврду
Те српски да нападне одржат' нам народ
Надежда држа нас мало браћо
Па и она отеже папке...

"Народну Скупшт...у" објављује Стојан Бошковић. Сауредник Милован Јанковић. Кад је тамо он био у Русији писао је вамо вазда неком свом једномишљенику да "Србима не треба Књаз, не треба савет ни попечитељи. Све то може заступати само једна Народна Скупштина." То ћаволско писмо доће у руке још горем ћаволу а то је Кнезу Мијаилу. Кад се изда амнестија, врати се и г. Јанковић, па пошто се већ састави клуб, оде Јанковић да моли Кнеза да новине издаје. Кнез му покаже писмо, па пошто Јанковић не хтедне признати да је он писао, рекне му Кнез: Ја вам, господине, дајем дозвољење да издајете новине, али знајте да вам само за то дајем, да вам покажем да вас се ни мало не бојим... Сад тек долази Гвоздијева чворуга. Треба поставити Јанковићу опозицију, јер ако се он и његови једномишљеници пусте онако, могли би, у зао час, триста чуда направити. Дакле, тамо 'вамо кога ће да нађу те Милоша Поповића бившег новинара, па и то не као што је у програму за Српске новине Кнез казао са 500 талира плате и од новина 25%, па са платом од 1000 талира, и са још једним помоћником, само да се прими. Наравно да

би дукатовци на ново отворили своју рубрику (ово је Новаковић сазнао а Daničić anya története).

22/12. Новоизбрани управитељ просвете г. Јован Филиповић, као што га из његовиј дјела познајемо човек је учен и темељно изображен. Кад је ступио на управу одма' је захтевао од чланова клуба "Народне Скупштине" да се одкажу свои права на званија (јер они нису били званија лишени, него само уклоњени с исти'). Ту су народски људи заиста у шкрипцу, јер ако им се узме служба онда им слабо остаје изгледа, да могу с те стране леба заслужити. Одreknu l' се пак заиста, то после њиов журнал, који се строго мотрити има, за тренутак може пасти, а они под суд доћи. *По то и ваља.*

1861

Нова година (1861). Постављен је за началника војене управе бивши началник војске под Кађорђевићем и дика свију стари војника Г. Костантин Хранисављевић. Фала Богу кад је Књаз погодио те изабрао бар ваљаног човека који зна шта је војска и ред војени. Куписмо кола дрва за 18 гроша.

3er Јан. (од Даничићеве мајке дознао Новаковић): Народски људи (Ст. Бошковић и Владимир Јовановић) нису хтели да се одрекну својиј званија, него туже Филиповића Кнезу. Филиповић начини одбрану од три табака. Еле ствар се реши повољно за попечитеља. Овај 2. Јан. саопшти то решење народским људима и јави званично Јанковићу "ако ће се он сам примити уређивања новина то искам до подне јави". Милован не одговори ништа, попечитељство то узме као одговор, па обзнати у 1^{om} бр. "Срп. Новине" да новине (Народна Скупштина) не могу излазити. Ст. Бошковић биће скоро полицијом отпраћен онамо одкуд' је и дошао. – На "Србске новине" до у очи нове Године дошло је једва 8 и словима осам пренумеранта. За то смањсна цена од 5 на 3 талира, али Бог зна да ли ће и то помоћи. *Народ губи веру у правительствене новине.*

4. Јан. Ево нам и првог броја Андрићевог "Световида" за 1861. са таквим на избор предметима да се "Световид" тако рећи пренородио. Андрић је од тог броја растурио 150 комада по Београду па ако се ком допадне, нек се пренумерира, и каже да му се већ јављају.

Новаковић причао Даничићевој матери као се Јован Тодоровић био обратио и Вуку Карадићу. Па то је она рекла "О, одкуд нађе по следњу варалицу?" Та Вук се само туђим перјем кити. Ново издање Српског рјечника саставио је Даничић а не Вук, па га Вук издао као своју

собственошт. Вук је излагао од кнеза Милоша 1000 # па купио добра.” .

5. *Јан.* Дружина младежи лицејске мисли отворити своје састанке и читања на Св. Саву, а лотле ће гледати да њени штатути буду потврђени. – Синоћ ми прича Павле Шафарик да је Кнез наложио савету да се свуда вели да штедљивост набљудава. Савет прво што ће да реши, него да се народној библиотеци одузме оно мало помоћи, што она има од правительства. Дакле сад смо свршили са развијањем наше просвете. (Павле Шафарик му даље прича да његов отац има такве муке с правитељством кад хоће нешто старина да набави за народни музеј, да би све бацио да не трип из поштовања према Кнегињи).

Ствари народне просвете за то тако рђаво иду што се наш Кнез огради вормалитетима, па му нико са каквом слободном и отвореном мисли прићи не може, него све мора да иде преко људи, који не знаду или неће да знаду за цељ владе и управе.

Данас сам дознао да је оне погрде на подижују се дружину Младежи лицејске написао г. Лазар Стевановић. Тако се изразио г. Ђ. Симић да је г. Лаза имао доброту машити се тог неваљалства.

6^{ор} *Јан.* Јутрос сам однео нешто прилога за "Световид" а тако исто и један о "Даници" чланак, али Андрић није хтео тај чланак примити. За то од сад престаје наше помагање "Световида".

8^{ор} *Јан.* Данас ћемо преписати штатуте наше дружине па и' сутра дати Ректору на потврђење. Г. Чедо писао сваком понаособ од његових другова (да их заинтересује за дружину). Михаило Крстић неће да буде члан. Нека и' нека!

8^{ор} (увече) *Јан.* Забадава је Г. Чедо писао својим другарима. Ни један није дошао на састанак осим самога Глише. Шта се може са четвороцим почети?... Трећа је година (лицеј) и онако себи узима за цељ да све, што нижи разреди одличну изсмева.

(На дну стране је оштећен део дневника у коме се види да продолжава са 9. јануаром).

11^{ор} *Јан.* Кад је Кнез Мијаило поставио за управитеља просвете Ј. Филиповића рекао му је овај: "В. Светлост! Ја одма дајем оставку чим се нешто неправедно уради. Па и кад што предложим а неуважи ми се, одма' ћу оставку дати." А Кнез одговори: "Та зар нећу ја остати без икаква саветника?" а Филиповић "Ја Господару тако, а ви како знаете."

16. *Јан.* Триумвират што мисли да издаје "Народну Скупштину" захтева да се Филиповић стави под апс. Позивају се народски људи на прокламацију. Хе, моја господо, чини ми се да је прошло време када сте ви свакога, који није као ви мислио, именом *издајника отачства* жигосати и под суд стављати могли. Закон и право моја господо ви не можете сами тумачити. Што се тиче Кнегжеве прокламације, она је као да је и нема, јер у њој није ништа званично било, него готово као нешто приватно. Ви сте се чини ми се намерили на ѡавола, који вам неће баш тако играти, као што ви желите, но чини ми се да ћете му ви морати играти, као што он узвири.

17. *Јан.* Народски су људи већ донели у Београд за се типографију из Беча. Узрок за што не проради у томе је што њијова парница није рјешена да л' ће монти новине издавати. Жао нам је што већ тој јадио "Народној Скупштини" не даду да проведе своје старе угурсузлуке.

Јутрос смо се у Лицеју потписали на једну адресу Г. Светозару Милетићу, коју је г. Каћо написао. Оправи "Даници" још 3 пре numerанта и своју песму "Младост".

18^{ор} *Јан.* Издаватељи народне Скупштине приковали таблу "Уредништво новина народна Скупштина" на својој кући у Линценмајеровом сокаку (сада Космајска). То мирише на демонстрацију прикивати таблу, пре него што се допуште име да се новине издавати могу.

19. *Јан.* Стојан Бошковић поднео лекарску сведоцу само да га остави у Београду. Примио се да учи Капетан Мишину децу. Народски људи, ако и не добију дозвољење хоће да издаду бар један број за инат.

ЖБОДЦ- = 21. *Јан.* Политика Кнеза Михаила. Кад је кнез Мијаило ступио на владу, сви смо се обрадовали, помисливши да нам је већ једном дошло свануће; помислимо да ће нам човек, који је толико година учени провео, знати савршено погодити и разрешити народно питање, а нарочито оживити трговину, увести вабрике, подномоћи науку и књижевност, радију и економију народну унапредити. Али што смо ми мислили проће као сан. Кнез Михаило у место да покаже своју снагу, науку и искуство у управљању државе први му посао би да "помирие ради" постави народске људе на достоинства. О јадни владатељу! Зар тако мислиш да си утврдио државу ако си јој неколико људи, који и теби и њој зло мисле, поставило помирие ради на она места одакле ти лако за

друшу списати могу. "Пре је – говоре они – Кнез Михаило и изнио главу, али сад је заиста изнти и неће." Ко је писао дукатовске (под шифром #) чланке? То 1859. слабо је ко знао, а писао и' је кнез Михаило са Цукићем и Ристићем. Милошу пак Поповић, који је примио на се да те чланке обзинани, обећао је плату у случају ако би га истерали. А у том случају чини ми се да има и неки уговор између Кнеза и Милоша. Од како је Кнез ступио на владу биће скоро по године а Милошу Поповићу ни служба се не да да се не би замерило народским људима, који би рекли "а, сто, видите л' Кнеза како он своје другаре награђује" а Кнез опет није рад да му они што замерају. Но види се да народским људима није ни мало било то страно што мало пре казасмо да је Ки. Михаил у дукатовске чланке помешан. Шта више, *Владимир Јовановић* рекао је лани у неком друштву: "Ми се не боримо са Милошем Поповићем но са Кнезом Милошом."

Сад, пак, кад су народски људи мислили подићи своје мињеније у јавном органу, онда се Кнез показао малодушан. Уместо да моралним средствима гледа стати на пут револуционарним тежњама народњака, он је намислио физичком, заборавивши да је морална сила јача и поштенија од физичке. Тако је дакле најпре дозволио народњацима он сам да издају (новине), а кад су ови издали оглас, он брже боље постави за управитеља просвете Филиповића, који одма' захте да се одрекну службе, да би и' са две стране мог'о бити. Они онда на совет; совет одобри, Кнез не да. Управа просвете одобри, Кнез опет не да. Ако Кнез жели да држи добро опозицију "Народној Скупштини" то не-ка не најмљује уредника на годину по 500 талира, него нека плати људма који ће заступати интересе народне из народне, ако неће из своје касе, нека да слободу да се све невоље могу исказати, сва зла обелоданити, па онда Кнез има све на својој страни. Шта пак значи забрањивати нешто пре него што га има? Да Бог да Кнез исплива из оволови сплетака, у које се он сам увезао. Да бог да да отвори мало боље уши јавном мињенију и говору а не да се огради вормалитетима једнога лажова двороуправитеља и другога тако исто безодговорног ађутанта, да онога пропусти Кнезу кога је њему воља. Кнез ће врло рђав глас стећи и стеко је тиме што народ од себе отуђује и што се зајавно мињеније слабо брине.

"Династија Обреновића" отићиће без трага, ако буде продужавала радију на овај начин. (Овде има пет врста некаквом шифром исписаних).

21. Јануара. Јутрос сам подуго разговарао са Г. Дероком (проф. цртања) о (живописцима) Стеви Тодоровићу, Пухти, Анастасу (Јовановићу) а поглавито о Ђ. Јакшићу. *Јакшић није учио живопис нигди него је самоук.* Прошле године узимао је од Дерока ликове од предјелописа да се у њима дотера и Дерок му је давао (тада је предавао у Шпачековом заводу србски језик). Што се тиче осталих живописа (Ђуриних) Дерок каже да је чудо како уме својим рукотворима дати израз, и да је којом срчном имао прилике да се изобрази, он би далеко дотерао. Јакшић је молио попечитељство да му се да служба помоћника у цртању. На то зовуну Дерока да га упитају је ли нуждан помоћник? Дерок им каже како он већ три године моли за помоћника. Онда попечитељство каже да би му дало за помоћника Ђ. Јакшића, али да му не може дати већу плату од 200 талира. Онда Дерок одма одобри и оде да Јакшића склони да за 200 талира остане. Јакшић пак једва дочека говорећи да би радио и за 100 талира остао, само да може и даље штудије продолжити, где би се поред Г. Дерока далеко изобразио. Дерок одма' на то оде Љубомиру Ненадовићу, и овај га обнадежди да ће се та ствар како боље може за Јакшића решити, и колико год се пута Дерок после с Ненадовићем састајао, све га је овај уверавао да ће Јакшић добити. Кад буде на крају Јулија, дође једном Јакшић изненада Дероку да се с њим опрости. Дерок се зачуди што хоће да одлази баш у онај час, кад се може испуњију своји жеља надати? На то Јакшић одговори:

– Нема ништа господине! –

– Та како нема ако Бога знate? Та ја сам са г. Љубом разговарао.

– Нема, господине, ништа. Ја морам у унутрашњост, за учитеља.

– Па тако нас остављате? –

– Шта знам? Да вам више досађујем било би непоштено, а Ви сте за ме толико радили колико ни ја не би могао. Што се пак није испунило, као што је и моја и ваша жеља била, томе ви нисте криви. Праштајте и збогом!...

Тако ти наши појета и живописац потуца се од врата до врата, да нађе кору леба. Па да л' је чемерну налази? Свуда и' прати презрење, свуда су најоскуднији и најжалоснији. Није дакле чудо што се Србин лако страном чему привољава, кад свога нема. Браћо! Тако се не подиже народност, а без тога ништа! Но кад је просвета не треба скршити руке као данас наш Књаз и попечитељи.

23/I. "Народна Скупштина" излазиће за цело. Њени уредници одрекли су се својим званија.

24/I. Јуче или прекујуче народски људи, кад су већ дали оставке на званија ради издавања "Н.Ск." напишу Савету неко писмо, у коме су написали да Савет не зна шта је његова цјел, да се савет не брине о благу земље и поданика итд. Савет чим је прочитано то писмо рјеши да се та господа (триумвират) ставе под суд. – Протосингел Никанор (Зисин), такође један од народских људи) проторан из Београда, у Манастиру на епитамију. У школи опростио се с ѡацима овако. "Мене пртерују за то што сам истину говорио. Чувајте се кваса Фарисејског. Свагда истину говорите па ма шта вас сустигло." – Стаменковић умро. – Међер ударила несрећа у народске људе. Само је зло што нема новина, које би то наше јадно јавно мишљење потпомогле. – Чули смо да ће Кнез целим овим месећеја давати вечерње забаве народу.

28/I. Дуг разговор са Љубом Каљевићем: О Стеви Тодоровићу, који се нада да ће га Кнез о свом трошку послати да прође Германију, Вранџуску и Италију и да се у Риму позадржи. Кнез му је лане у пролеће то обећао, па за то је Стева отишао у Беч да тамо учи и да чека извршење Кнежевог обећања, али како одовул ништа није добио, а сиромах је човек то се враћа. Каљевић предлаже да му ми сви, који код њега учимо, плаћамо, само да помогнемо човека кога тако лако нема. За Кујунцића каже да је с њим увек у сваћи био, па и Чеди говорио да се мане Кујунцића, али га Чедо није хтео послушати док није с фарбом на видик изашао (т.ј. да је Кујунцић украо од Чеде идеју за "Догађаје на Дорђолу"). – О дружини г. Љубо мисли да се она не може саставити док садашња друга и трећа година из Лицеја не изађе "јер је све то једно другом непријатељ, једно друго мрзи. Јадна држава у којој они службу добију. Они ће је својим сплеткама уништити.

28/I. Славна ћица (фирма) "Народне Скупштине" уапшена (скинута) рукописи у полицију однесени; кажу да су и уредници исте части удостојили.

31/I. Данас у школи А. Јовановић нам каза да су код Ст. Бошковића нашли артије тајном азбуком писане.

6/II. Добио кондицију, да учи Ацу Ненадовића (шурака бив. кнеза А. Карађорђевића) немачком језику. Он је био члан Касације, сад седи код оца, у пензији је. Тај човек оне да научи а ни мало да се не труди. Да видим како ћу изићи с њиме на крај. Истина Бог примио

ме је лепо и ја сам курисао као Гогольев ђаво (али су лени 4 талира!)... а да л' ће помоћи, Бог зна. Даде ми да му купим немачки буквар (Шулцов) и разговоре (Симића).

Милош Поповић изразио се о Србији овако: Турска би заиста пала да је ми не држимо. Јер, како одавно на пропаст Турске остале државе шпекулирају то би је за час напуштили само не могу да се погоде. Па док нама даду да ми што чинимо, то бити не може, пошто нисмо још никојим начином показали да смо тога вредни, јер шта је прекрета у Турској било, ми би се одавно извучи могли, да смо памети имали. Каква је та јадна наша књижевност, кад нам за читаву годину дана у Београду само две књиге изађу? Може ли се то литературом и политичним животом назвати?...

6/II. Данас је Даничић послao Новаковићев јеровски чланак у "Даницу".

7/II. Панта Срећковић (Гегель) разговарао с Новаковићем и казао му како је читao неку Ипократову новсулу, и како би здраво желео да се с Ипократом позна. Новаковић је то казао Ипократу, па је онда замолио С.П.З. (Светозара Здравковића) да му ту новсулу да да чита (јер је С.П.З. дао ту новсулу Срећковићу да је чита). Ми смо ту новсулу одавно читали, јер он (Ипокрит) био је дао уредништву "Народне Скупштине". Уредништво је дало Јовану Илијићу (сигурно на оцену). Један ћак што код г. Ј. Илијића послужује препиши ту новсулу, па тај препис поклони Кости Петровићу, који га опет нама да; а то је "Леб и со" исторична новела. Вечерас је узео Новаковић да по жељи С.П.З. на исту новсулу напише критику, којој ћу и ја нешто додати, те и дода'.

14/II. Умро Тодор Ристић од јектике. Јосимовић га је хвалио као ванредног духа. Био је чудан математик. Беседу су му говорили из III Лицеја: Симић и Лазар Стевановић.

18/II. Ето нам и нашег жуђеног Стева Тодоровића, кад ми Пеливановић и Чеда рекоше да је дошао моје се прси одједном напрегнуше. Отиднем из школе јер нисам могао на часу седити, требало ми је ваздуха, слободе, сродног срца да му изручим моју срећу. Појем са Чедом у читалиште, и он ми каза као Стева овде мисли сасвим остати и отворити школу цртања и певања; ако му само правительство да бесплатан квартири, да ће сто ћака бадава учити. У том дојемо пред читалиште и ја угледам оздо поред поште једног брадатог човека. Ја повичем "Ено Стева" и Чеда рекне да је то он. Стева се свим променио од како је отишао из Београда, али неки тајни глас казао ми је да је то за цело

он. Чеда оде у читалиште а ја причекам те ме он виђе. Польуби се самном и упита лепо јесмо ли у слози? Ја му каза'. Богме нисмо, све смо покидали оно што је он начинио, и једва смо чекали да он дође. Договорисмо се да се састајемо вторником, четвртком и суботом у вече у 6 сати у Лицеју да певамо "Праг је ово милог Српства на коме стојимо."

18/II. Како се код нас гоне партије, може и то служити што ми је данас мој ђак (Аца Ненадовић) казивао: Он не сме никуд ићи, а ако изиђе гледају га куд иде, где стане, с ким се разговара итд. Вала Богу, међер су и наши поучитељи добри мајмуни кад знаду тако аустријску политику играти, а да би заштати? ни по јада...

22/II. Вечерас смо се састали на певање. Било нас је 15 другова. Из првог Лицеја само ја, Свет. и Мика (Михаило Крстић), из другог више а из трећег опет само један. Са стране било је још неки' које ја нисам познавао. Идућег часа позвани ће бити за бас Витковић и Берар, и тада ће се почети систематично учити од азбуке. Стева је предлагао да се склони дружина за певање, која би и друге цељи имати могла.

22/II. Г. Даничић кад је за ту намеру чуо, похваљивао је а уједно поручио да они што почињу не пуштају међу се странце, него нека то буде чисто лицејска дружина.

3/III. Био сам код Стева Тодоровића. Он је рад да подигне једну малу дружину, где да се читају саставци и друге композиције прегледају. У школу пртња за сада (јер нема места) узеће само петорицу, а кад се отвори школа онда ће узети све који се јаве.

4/III. Била код нас игранка. Попивено 8 ока вина.

5/III. Ишао сам у поље да гледам Шафарикову њиву. Уређена као сат. Вечерас су Богословци давали игранку. Били смо и ми.

8/III. Чусмо да ће Милош Поповић да издаје новине "Видов дан". Како је Милош био осиромашњи, заиста не би могао издавати новине, али ове су му наметнули, т.ј. дали су му како је он хтео само да се издавања прими.

9/III. Новаковић је ишао данас код Гегеља. Ту се нашао са поп Јовом и Васиљевићем. Био је разговор о "Видов дану", Ђури Даничићу и т.д. и свуда су ти "чисти" Срби гледали да друге у топ стрнају. – Добисмо проглас за "Видовдан".

17/III. Синоћ је представљен у театру у пивари "Владислав" а представљали Земунски дилетанти. Народа је било много, био је и Кнез

и Кнегиња. Представа доста рђава. Слабо је ко разумевао како и шта треба на бини показати. Женске су имале кринолине, нарочито краљица је имала кринолину колику заиста никад понела није. Афектација је много покварила.

19/III. Земунски дилетанти представљали "Неста блага неста пријатеља" и "Пијаницу". Афектација и ношња искварили су оно што је најбоље било.

1/IV. Нов. био код Даничића. Дошао и Стева и Милош. Ту је Стева причао о бечким србским капацитетима за Полита, Корнелија, Јована Бошковића и друге. Каже да ће Јован Бошковић доћи овамо, а Корнелије Станковић о Вајскрусу.

Стева је намислио да Корнелију направи малу радост па да га са својим певачима дочека у Земуну. Каже да је на оном концерту што га је Корнелије давао у Бечу добивено око 2000 форинти. Стева мисли да наговори Корнелија да даје концерте у корист народног театра.

1/IV. Данас доби К. Новаковић једно писмо од Драгољуба Марковића у коме се позива за дописника Темишварских новина. Даје се хонорар добар.

3/IV. Одговорисмо Темишварском уреднику да ћемо му још дописника наћи ако пристаје да дописи буду српски па тамо да се преводе (за четврт хонорара).

4/IV. Испит из Крстићеве енциклопедије права биће у четвртак јер (Никола) Крстић иде послом србске владе у Пешту где ће се бавити 3 месеца.

7/IV. Ишао сам код Шафарика те смо гледали на микроскоп и на телескоп.

8/IV. Оне грађани да се туже на цандаре, и' неће више да и' трпе.

Ти цандари су плод нашег славног поучитеља Христића, који мисли да је само она држава срећна, која доста полиције има. Ја не знам како то наши владатељи баш гледају да нађу начин како ће се показати као непријатељи народу. Да богда да се одржи "Династија" Обреновића, али она сама сије семе своје пропasti. –

19. IV. Положи' испит из политичке рачунице. Новаковић, први, ја други. За тим извадим пасош и поћем кући (у Јежевицу, да уреди своје имење и да ожени млађег брата, али није ни видео снау, узео из суда 8# својих паре и вратио се у Београд где је свршио I р. (азред) Л.(иција) за тим се са "малим Шафариком" путовао у Јежевицу кући. Вратио се у Београд 4. Сент. – Владан Ђорђевић).

1862

8-ог Априла 1862. Ишао сам у Митрополитову башту а после још на једно место. Осечам да сам веселији, здравији и да ми је од користи шетња... љубим...

12. IV. Unerört. Heute Abends sagte mir Max. Dass jetzt in unserem Senate wird diskutiert ob auch die Studenten Tribut brzahlen sollen, und zwar nach ihren Einkünften (Z. B. Conditionen) und man sagt dass dieser Vortrag von den "gelehrtesten" ausging, und desto (?) mehr in Augen fällt. Auch sagt man dass grösste Hindernisse demselben Projekte der nish gelehrt Theil des Senates setz. Heute war eine heftige Debate, und Mehrheit war gegen, indessen Verhältniss der Sache steht noch Zweifelhaft, und den rechten Ausschlag ist schwer abzumessen, da die Sache ist noch nicht aus, und was mahr sie Kommt eben. Man weisst nicht von welcher Seite der Vortrag in Senat kam, aber aller Wahrscheinlichkeit nach, kam von Finanzminister Zukitsch, und das wird einige dunkle Flecken an sein sonst ehrlich bekannten Charakter werfen.

23. Априла. Нека тајна туга начела ме је од јутрос морити. Не знам је ли то од онога што сваку ноћ снивам. Тако ме исти није ни ноћас оставио. Снио сам... да сам њу... пољубио много пута, па кад сам се пробудио, био ми је као какав камен на срцу... Пусти сан!... Тек ми само главу мути... Што не може бити, не може... Гледаћу себе да победим. Да не чезнем за сунчевом зраком кад је уватити не могу... До сад сам се трудио да истурим ту слику из памти, али узалуд. Она ме гони свуда, а не један уздах био је њојзи намењен... Ich wede daren danken dass Keiner von dem was in mir vorgeht nie erfährt, wäre es selbst ein vesster Freund... denn mir scheint ich trane mir selbst nich... Геак па реак...

25. Априла. Данас сам навршио двадесету годину и узео двадесету прву.

29. Продуцирао сам се у новим аљинама. Ишао сам у шетњу са госпођицом Ленком.

6. Maja Први пут... можда последњи... па и боље би било да падне са свим заборав, него да стоји рђана што се заречити неда... време ће решити.

13. Maja. Ишли смо у шетњу с проф. Панчићем ми природњаци II-ге и I-ве године.

20. На Авали... стара дружина.

21. Гди си дико не види те нико
Кад год прођеш нећеш да ми дођеш
Кад се вратиш нећеш да се свратиш
Куд се кријеш кад мени не смијеш
Дико прођи па и мени дођи
Па по мраку, бију на сокаку
Да не виде да те не постиде.

26. Maja Свршијмо и ову школску годину, без особитих свечаности, што је другда обичај,

као праштање с професорима и т. Али смо на-
мислили да ту свечаност учинимо сутра после
подне у 5 с. код "Стрелица" на Врачару где има
божанственог вина.

Mir scheint ich habe alles von meinen Herzten weggewischt was auf meine frühere (von einigen Tagen) Schwärmercien deutet. Aber das ist nur Schein, nur em Dünken...

28. Maja. Mir scheint mein liever, mein gutester Herr... du irrst selbst, wenu du meinst als wärest du von aller gefahr friegellogen. Jenes akes Uebel sitzt ihnen beständig bei den Naken. Du irrst dich also...

Ала сам се провео јуче (боље рећи нанио). Дође ми Јова из академије, те "код Замантиле". Одатле свратим код "Стрелица" туне онет Јовин ме ухвати.

4. Јуна. Добио сам данас решење за моје пунолетство.

5. Јуна. Баш кад дођемо на испит хемије, господин Ашар-паша, да поведе мало шале с Београђанима поче пушати из оних његови 'дугуљасти' и замашних пушчица те ти наша кемија оде у п... маџину, а професори у к.... огај.

13. Јуна пођо кући.

17. -- у Јежевицу, где су ме већ као покојног ожалили. Ох нема куће осем своје куће ини-
ти брата док не роди мајка, нити милости без сестрице драге.

21. Септембра 1862. Дођо у Београд.

1. Октобра. Heute... ich kam aus der Schule. Meine Hausfrau war mit ihren Kindern gekommen. Ich Wusste es nicht, aber mein Herz ahnte es... Ich tzat in mein Zimmer... sie war da... eine lebhafte Röthe überdeckte sie bei meinen Erscheinen fast ganz. Sie mag kein Laut aussprechen Ich war ebeuso betroffen Mein Blut war in Aufwallung gekommen. Einige Augenblicke verstrichen während ich in Betrachtung holdes Kindes hinderissen war. Ulmählig kam ich zu sich wie aus einem Rausche Ich näherte zu ihr, nahm ihre Hände in meinige und trug sie nach ihrem Verfinden. Sie antwortete nicht, nur ein leises Zittern empfand ich von ihrer Händen. Dann entfloß sie, ich aber blieb unbeweglich in meine Träumereine vertiefl. O mein Leben, meine Seele, meine erste Liebe! wie nahe sein ihr, und doch wie fern von mir...

Ове записке свршују се белешком од 26. октобра 1862. да је био поднео молбу за питомца на страни, алаи влада је тада решила да се шаљу само они који су свршили лицеј, а тако посташе стипендисти Стеван Поповић (црни), Чеда, Марић, Гргур, Максимовић, оба Калевића и још тројица која су још раније свршили Лицеј. – Владан Ђорђевић.

(Рукописно одељење Матице српске у Новом Саду, сигн. М 14045)

НАПОМЕНЕ

¹Неки аутори, поред осталих и Миодраг Поповић у расправи *Коста Поповић (1842–1864)*, Прилози за КЈИФ, XXIII, 1957, св. 1–2, 58, бележе као месец рођења август. Коста Поповић је у свом дневнику навео овај датум као дан рођења.

²Архив СР Србије, Министарство просвете, 1856, V, 101. Стојан Новаковић је из свих предмета имао оцену пет. Успех ученика је саставио и потписао управитељ гимназије Марко Маринковић 27. јуна 1856. године.

³Исто, Министарство просвете, 1855, VI, 69. Стојан Новаковић је добио на поклон *Латинску граматику и Латински речник*.

⁴Исто, Лицеј, бр. 949, 966.

⁵Исто, Лицеј, бр. 986.

⁶Исто, Министарство просвете, 1861, VIII, 1316.

⁷Исто, Министарство просвете, 1862, VII, 1465.

⁸Рукописно одељење Матице српске, сигн. M. 14045, књ. II.

⁹Архив СР Србије, ПО, кут. 121, 59.

¹⁰Исто, Лицеј, бр. 1159, 1234, 1235.

¹¹Исто, Лицеј, бр. 1159, 1217.

¹²Миодраг Поповић, цит. дело, 64.

¹³Даница, IV, 1863, бр. 44, 3. новембар, 704; Српске новине, XXXI, 1864, бр. 120, 6. октобар, 468. У време одлучивања о додељивању награде председник Одбора је био Коста Цукић а секретар Љубомир П. Ненадовић.

¹⁴V, 1864, бр. 22, 31. мај, 351. Књига има 65 страница са једним табаком, на 8-ни.

¹⁵Фотокопије ових писама чувају се у Архиву ЦК СКЈ, сигн. 21225–21227. Превод на руски писма од 18. марта 1864. године објавио је Виктор Г. Каракс још у књизи *Сербски демократ Живојин Жујовић*, Москва, 1974, 46–48. Први је на ова писма указао Станоје Симић у чланку *Prilozi za gradu o počecima socijalističkog pokreta u Srbiji*, Delo, I, 1955, knj. I, бр. 5, jul, 576–588; knj. II, бр. 6–7, avgust–septembar, 102–116. Анализу ових писама извршио је и Љубомир Палигорић у књизи *Živojin Žujović, Beograd*, 1960, 30–34.

¹⁶Цит. дело, 153.

¹⁷Цит. дело, 157.

¹⁸Живојин Жујовић и омладина (у књизи:) *Уједињена омладина српска* Зборник радова, Нови Сад, 1968, 140.

¹⁹Бр. 2, 10. јануар, 23. Некролог је укратко претпричан и допуњен Поповићевом сарадњом у часопису "Даница" (VI, 1865, бр. 2, 20. јануар, 48).

²⁰Превео је песму Сузе (Könyök) мађарског песника Јамбора (Jámbor Pál Hiador). Штампана је после пејсникове смрти са још три мађарске народне песме.

²¹Видети дневник у *Прилогу*.

²²Успомене, Нови Сад, 1927, 111–112, 133–155, 254–257, 289–290, 292–295, 298, 333. Нештампани делови Успомена налазе се у Рукописном одељењу Матице српске, сигн. M. 14045, књ. II.

²³Успомене, Нови Сад, 1927, 257–285. Станоје Филиповић, *Школовање Стојана Новаковића*, Шабац, 1976, 26–33. О естетским идејама овог рукописног ли-

ста писао је Миливоје Урошевић у књизи: *Естетичка и књижевно-критичка схватања у српској књижевности (1860–1870)*, Београд, 1968, 192–194. Сматрајући да Урошевић није требао тако широко анализирати гимназијске радове у рукописном листу *Оценитељ* полемисао је Васо Милинчевић 1973. године (прештампано у књизи: *Творци и тумачи*, Београд, 1984, 467).

²⁴Успомене, Нови Сад, 1927, 298. Превод ове Лесингове драме био је предмет интересовања редакције листа "Србија". Поводом ње је упућен следећи позив: "Покојни Коста Поповић превео је чувеног немачког драматурга Лесинга драму *Мина од Бархелма*. По смрти његовој затурио се траг том преводу. Зато пријатели покојникови моле оног брата у чијим је рукама, да сад како је згодна прилика, преда то дело позоришном одбору, колико рад самог репертоара позоришног, толико и рад спомена покојникова." (Србија, III, 1869, бр. 23, 5. март, 83)

²⁵Ова два прилога су преводи из дела *Путовања у унутрашњост Африке* чувеног енглеског истраживача Мунго Парка (1771–1806). Одломке из исте књиге преводио је и Иван Мажуранчић или су они остали у рукопису (Милорад Живанчевић, *Илирске адаптације*, Зборник за славистику Матице српске, 11, Нови Сад, 1976, 148–150).

²⁶Успомене, Нови Сад, 1927, 254.

²⁷Омладина и њена књижевност, Београд, 1925, 159.

²⁸Писмо је објављено у чланку Владана Ђорђевића, *Из необјављених мемоара*, Видовдан, VI, 1927, стр. 405–406.

²⁹Стр. 144.

³⁰Урош Јонић, *Друштвна Омладина Лицејске*, Српска академија наука. Зборник радова, књ. XVII. Институт за проучавање књижевности, књ. 2, 359, 366.

³¹Миодраг Поповић, цит. дело, 62. Ове бугарске народне песме су прештампане у књизи Миодрага Матићког, *Народне песме у Вили*, Нови Сад – Београд, 1985, 255–256.

³²Београд, 1867, 173 стр.

³³Архив Србије, ПО, кут. 60, бр. 96. У писму Владана Ђорђевића (Беч, 10. новембар 1865) Стојану Новаковићу пише: "... Још нешто. Ако се дописујеш са стрицем пок. К. Поповића пиши му и запитај га: Хоће л' он штампати наш путопис који је Коста редиговао. Ако не може или неће нека га пошлије нама (преко тебе) у Беч, јер у нашем овд. књиж. друштву налази се и онако већина сурадника на томе путопису, па би ми то метули у прву свеску нашега органа, који ће ако Бог да ове године изиђи, ако добијемо новаца разуме се, за што имамо изгледа. *Пиши ми о томе*, немој заборавити..." (Архив Србије, СН, бр. 1335)

³⁴Вила, III, 1867, бр. 20, 14. мај, 323–324; бр. 30, 23. јули, 484 и бр. 38, 17. септембар, 611.

³⁵Даница, V, 1864, бр. 19, 10. мај, 300–304.

³⁶Бр. 31, 2. август, 492–496.

³⁷Бр. 32, 9. август, 507–510.

³⁸Архив Србије, МП, 1869, III, 476.

Staniša Vojinović

KOSTA POPOVIĆ (1842–1864)

In this essay Kosta Popović is described as a significant figure in the youth movement in Belgrade between 1859 and 1864. He was a close collaborator of two important personalities in Serbia – of Stojan Novaković and Živojin Žujović. Aside this, Kosta Popović was a noted poet, translator, writer and the author of

the groundlessly forgotten diary. In this diary, written between 1858 and 1862, there is a multitude of details noted down daily which give us a very interesting illustration of the life of adolescents in Belgrade (those in high school and lycée).